

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research

Cilt: 14 Sayı: 77 Nisan 2021 & Volume: 14 Issue: 77 April 2021

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

ABDÜLHAK ŞİNASİ HİSAR'IN "ÇAMLICADAKİ ENİŞTEMİZ" ROMANINDA GEÇEN BİLEŞİK YAPILI CÜMLELER VE BU CÜMLELERİN GRAMATİKAL ANALİZİ

THE COMPOUND STRUCTURED OF SENTENCES AND THE GRAMATICAL ANALYSIS OF ABDÜLHAK ŞİNASİ HİSAR'S NOVEL "ÇAMLICADAKİ ENİŞTEMİZ"

Osman ESİN •

Öz

Türkiye Türkçesi sözdiziminde yapısal yönden cümle türlerine dair yapılan sınıflandırmalarda ciddi problemlerin yaşandığı bir gerçektir. Sınıflandırmaların belirli ve ortak bir ölçüye dayandırılmadan yapılmış olması, sorunun temelini oluşturmaktadır. Tartışmalar, genellikle basit yapıli cümleler ve özellikle bu çalışmanın da temel konusunu oluşturan birleşik cümleler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bir kısım Türk dil bilgisi yazarı ve akademisyen, içinde fiilimsi bulunan cümlelerle -sA morfeimli cümleleri birleşik cümle değil de basit cümle kabul ederken karşıt görüşte olanlar ise söz konusu cümlelerin birleşik yapıli cümleler olduğunu savunmaktadırlar. Girişik birleşik cümle, şartlı birleşik cümle, iç içe bileşik cümle ve karmaşık bileşik cümle gibi cümle türlerine ilişkin kullanılan gramer terimleri konusunda da ortak bir uyum ve birliktelik sağlanamamıştır. Bu nedenle bileşik cümlelerin yapısı (struktural) ve bir dilbilimsel sistem olarak değerlendirilmesi konusu, karmaşık bir sorun olarak bugün de güncelliğini korumaktadır. Bu durum yapısal dilbilim alanında çalışma yapmak isteyenlerde, birbirinden farklı cümle tasnifleri içinden hangisini temel almak gerektiği konusunda bir kararsızlığa yol açmaktadır.

Yazılı ve sözlü anlatımda duygu ve düşünceleri ifade ederken, etkili, güçlü ve ayrıntılı bir anlatım için basit cümlelerden çok bileşik cümlelere ihtiyaç duyulmuştur. Abdülhak Şinasi Hisar da Çamlıcadaki Eniştemiz adlı romanında olayları ve kişileri anlatırken daha çok bileşik ve karmaşık bileşik yapıli cümleleri kullanmıştır.

Bu makalede, yapısal (struktural) dilbiliminin ana ilkeleri çerçevesinde, bileşik yapıli cümlelerle ilgili mevcut tartışmaları tamamen değilse de asgariye indirecek bir müşterekte buluşulmayı amaçlayan bir cümle sınıflandırmasının yapılmasına dikkat çekilmek istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bileşik Cümle, Fiilimsi, Cümlemsi, Yancümle, İçcümle.

Abstract

Turkey in the classification made about the kind of structural aspects of Turkish sentence syntax is experiencing a real serious problems. The fact that the classifications are made without a specific and common measure forms the basis of the problem. The discussions usually focus on simple structured sentences and especially compound sentences, which are the main subject of this study. Some Turkish grammar writers and academicians argue that sentences with verbs - morphemic sentences are not compound sentences but simple sentences, while those who disagree are arguing that the sentences in question are compound structured sentences. In terms of grammatical terms used for sentence types such as intricate compound sentence, conditional compound sentence, nested compound sentence and complex compound sentence, a common harmony and unity could not be achieved. For this reason, the structure of compound sentences (structural) and their evaluation as a linguistic system is still a complex problem today. This situation leads to an uncertainty among those who want to study in the field of structural linguistics as to which of the sentence classifications different from each other to base on.

While people express their feelings and thoughts in written and verbal expression in order to be effective, powerful and detailed expression in compound sentences rather than simple sentences were needed for. Abdülhak Şinasi Hisar, in his novel named Çamlıcadaki Eniştemiz, mostly used compound and complex sentences when describing events and people.

In this article, it is intended to draw attention to the construction of a sentence classification that aims to meet a common, within the framework of the main principles of structural linguistics, which will minimize, the current discussion of sentences with compound structures.

Keyword: Compound Sentence, Verbal, Sentence, Clause, Phrase.

Giriş

Abdülhak Şinasi Hisar'ın "Çamlıcadaki Eniştemiz" adlı romanındaki bileşik yapılı cümlelere ilişkin inceleme çalışmamızın, farklı cümle tasnifleri içinden hangisinin örnek alınarak sürdürülmesi gerektiği konusunda bir kararsızlık yaşanmıştır. Bugüne kadar Türkiye Türkçesi üzerine yapılan gramer çalışmalarında cümlelerin yapıcı sınıflandırılması konusunda ortak bir görüş belirlenememiş olması yaşanan bu kararsızlığın temel nedeni olarak gösterilebilir. Tasnif ve belirleme sonuçlarının genellikle birbiriyle örtüşmemesinden kaynaklanan bu uyumsuzluk durumu, bilim çevrelerinde gündem konusu olmuştur¹.

Birden çok fiil ya da yargıyı bildiren ve bir temel yargıyla onu görev ve anlamca tamamlayan yan yargılardan oluşan bileşik cümlelerin tanımlanması konusunda birçok kaynak birbirinin aynı ya da birbirine yakın açıklamalarda bulunmuştur². Ancak durum böyle olmakla birlikte bileşik cümle konusunda yapılan bazı bilimsel çalışmalarda, cümlelerin tanımı ve yapısal özelliklerine ilişkin farklı bakış açıları oluşmuş ve bu durum tartışmalara yol açmıştır; tartışmalar "bileşik cümleler", özellikle fiilimsiler üzerinde yoğunlaşmıştır. Cümlelerin yapısal yönden incelenmesini konu alan çalışmalara bakıldığında yapısında fiilimsi bulunan cümleler basit cümle mi yoksa birleşik cümle mi olduğu konusunda, ortak bir görüş belirlenememiştir. Bir kısım bilim insanı, yapısında fiilimsi bulunan cümleleri bileşik cümle saymamıştır. Sözelimi Karahan, sadece fiilimsilerle kurulan ve yan yargısı "cümlemsi" olan cümleleri basit cümle olarak değerlendirmiştir. Cümleyi sadece dış yapısıyla ele alan Karahan'a göre fiilimsi (isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil) gibi yapılar çekimli fiil özelliği göstermedikleri için yargı bildiremeyeceğinden dolayı yardımcı cümle olamazlar. Bu nedenle fiilimsilerin isim, sıfat, zarf göreviyle yükleme bağlanan unsurlardan bir farkı yoktur ve onların cümledeki varlığı cümlelerin basit yapısını etkilemez³. Karahan, "Türkçede Söz Dizimi" adlı eserinde de bileşik cümlelerden söz etmemiş ve yapısında fiilimsi ve fiilimsilerle yapılmış kelime grupları bulunan cümleleri yine basit cümle olarak tekrarlar (Karahan, 1999, 61) aynı eserin 10. baskısında, cümleleri yapılarına göre değil, bağlanma şekillerine göre sınıflandırma yoluna gitmiştir (Karahan, 2006, 85-94). Yazar, cümlelerin yapıcı sınıflandırılmasında ortaya çıkan karışıklıklar üzerinde de durmuş ve bunun temel nedenlerini de ortak kabullerin kişisel tercihlere göre yapılmasına, "yapı, cümle, yargı" gibi kavramlar konusunda bazı dilbilgisi kaynaklarında geçen birbiriyle örtüşmeyen değerlendirmelere ve "cümleyi bir yandan yargılı anlatım şeklinde tanımlayan, diğer yandan da yargısız anlatımları cümle saymak" gibi çelişkilere bağlarken gramer kitaplarındaki "girişik cümle, bileşik cümle, girişik-bileşik cümle, karmaşık-bileşik cümle" şeklindeki adlandırmalara da karşı olduğunu belirtmiştir (Karahan, 2000, 16-19). Aynı görüşü savunan Zeynep Korkmaz da Batı gramerlerindeki bazı bileşik cümlelerin, içerisinde eylemsi bulunan cümlelerle eşdeğer tutulmasının, Türkçenin kendi yapısını göz ardı etmek olacağını belirtmiştir (Korkmaz, 1996, 13-14).

Karahan gibi fiilimsilerin yargı bildirmesinin mümkün olmayacağını söyleyen başka yazarlar da vardır. Sözelimi Hamza Zülfikar, "Cümlede fiilden yapılmış isim, zarf ve sıfat görevindeki şekillerin bir yargı taşımadığı ve bir zamana bağlı bulunmadığı göz önüne alınırsa, bunlarla kurulan gruplara yan cümle denemez; ayrıca fiilimsilerin, çokluk eki, isim durum ekleri ve iyelik eki gibi yalnızca isimlere gelebilen ekleri almaları, onları isimleştirdiği için bu yapılar birleşik cümle diye gösterilemez" (Zülfikar, 1969, 137) der.

Hülya Savran, yapısında isim-fiil sıfat-fiil ve bağ-fiil bulunan tümceler basit cümle olduğunu, bu cümlelerdeki fiilimsilerin tam bir yargı taşımadığını, fiilimsilerle kurulan kelime gruplarının yan cümle gibi değil de kelime grubu gibi işlem görmesi gerektiğini belirtir (Savran, 1999, 325).

¹ A. N. Kononov (1960). Türkçede Birleşik Cümle Problemi. Bilimsel Bildiriler. Ankara 1960, s. 175-179; Beşir Göğüş (1969). Türkçede Cümlemsilerin Kuruluşu ve Temel Cümlecige Bağlanma Şekilleri. TDAY Belleten, Ankara. s. 89-142; Leylâ Karahan (1995). Türkçede Birleşik Cümle Problemi. Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı. Ankara, s. 36-39; Hamza Zülfikar (1995). Girişik Cümle Sorunu. *Türk Dili*, S.521, ss. 643-648; Alaeddin Mehmedoğlu (1999). Türk Dilinde Girişik Birleşik Cümle Meselesi. 3. Uluslararası Türk Dil Kurultayı, Ankara. s. 745-768; Hülya Savran (1999). Birleşik Cümle Üzerine, *Türk Dili*, S. 568, ss. 325.

² Jean Deny (1941). *Türk Dili Grameri*. Çev. Ali Ulvi Elöve. İstanbul. s. 795-820. Marifet Matbaası; Ahmet Cevat Emre (1945). *Türk Dilbilgisi* Türkçenin bugünkü ve Geçmişteki Gelişmeleri Üzerine Gramer Denemesi İstanbul, s. 115. Türk Dil Kurumu; Banguoğlu, Tahsin (1986). *Türkçenin Grameri*. Ankara: s. 546. Türk Dil Kurumu Basımevi; Muharrem Ergin (1962). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: s. 382. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları; Haydar Ediskun (1963). *Yeni Türk Dilbilgisi*. İstanbul: s. 378. Remzi Kitabevi; Tahir Nejat Gencan (1961). *Dilbilgisi*. Lise: I-II-III İstanbul: s.85. Kanaat Yayınları; Demiray Kemal (1953). *Dilbilgisi*. Lise: I-II. İstanbul: s. 95. İnkılap Kitabevi; Vecihe Hatipoğlu (1972). *Türkçenin Sözdizimi*. Ankara: s. 146 Türk Dil Kurumu Yayını; Hikmet Dizdaroğlu (1976). *Tümce Bilgisi*. Ankara: s. 190. Türk Dil Kurumu Yayınları; Kaya Bilgegil (1964). *Türkçe Dilbilgisi*. Ankara. s.73. Güzel İstanbul Matbaası.

³ Leylâ Karahan, Türkçede Bileşik Cümle Problemi. Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı. s. 19.

Bilal Aktan'a göre, temel tümce içinde yer alan fiilimsiler, çekimsiz eylemler olup kip ekleri almazlar ve yargı bildirmedikleri için de cümle kuramazlar (Aktan, 2009, 129).

Özkan ve Sevinçli de fiilimsilere atfen, yargı bulunmayan kelime topluluklarının cümle oluşturamayacakları görüşündedirler (Özkan, Sevinçli, 2008).

Dizdaroğlu, fiilimsilerin cümlede bir oluşu, bir durumu ve bir eylemi bildirir biçimde kullanıldığında "tümçemsi" yani yan yargı oluşturabileceğini, ancak "*Çalışmanın yararını herkes bilir*" örneğinde olduğu gibi tamlayan görevindeki fiilimsilerin tümçemsi kuramayacağını ve bundan dolayı da bu cümlelerin girişik bileşik değil basit cümle sayılması gerektiğini belirtir (Dizdaroğlu, 1976, 193-201).

Ergin, Türkçede genellikle basit cümleler, yani tek predikatlı bağımsız cümleler kullanıldığını ve Türkçenin zengin partisip ve gerundium sisteminin Türkçeye en geniş ve karmaşık ifadeleri anlatma kolaylığı sağladığını belirtirken fiilimsilerle kurulan bileşik cümlelerden söz etmez, ancak Türkçede "*şartlı bileşik cümle*", "*ki'li bileşik cümle*" gibi bileşik cümlelerin bulunduğunu ve ayrıca bunlara "*iç içe bileşik cümle*" nin de katılabileceğini söyler. (Ergin, 1962, 382).

Banguoğlu, Ortaçların (sıfat-fiillerin), bir isme sıfat olamayacağını, ancak bir isim gibi temel cümlede öğelerden birinin yerini alabileceğini ya da cümlelerin ögesi olan bir belirtme öbeği içinde bir isim işleyişi kapsamında görülebileceğini belirtmiştir. İçinde fiilimsi bulunan cümleleri girişik bileşik cümle olarak nitelemeyen yazar, bileşik cümleyi "*karmaşık bileşik cümle*" başlığı altında inceleyip "isimfiil, sıfatfiil, zarffiil" cümleleri olarak adlandırmıştır (Banguoğlu, 1986, 562-572).

Şüphesiz bütün dildilerin bileşik cümle ve fiilimsiler konusunda aynı düşüncede oldukları söylenemez. Bileşik cümleleri "bağımlı yapılar" olarak ifade eden Baskakov, bağımlı yapılar genel gurubunu, "*bir taraftan mastar, sıfat-fiil, ve zarf-fiil gurubu olarak isimlendirilecek olan fiilimsi gurupları ve genişletilmiş yardımcı cümle öğeleri, diğer taraftan da bizzat yardımcı cümleler şeklinde ayırmak mümkündür*" derken pek çok yazarın da "*şahıs eki almamış fiil şekillerinin (fiilimsilerin) yardımcı cümlelerde yüklem olarak kullanılmasını uygun bulduğu*" noktasına dikkat çekmiştir (Baskakov, 2017, 103-305). Abdullaev de sadece Türkiye Türkçesinde değil diğer Türk dillerinde de ilgi çekici bir gelişme sürecinden geçen bağımlı bileşik cümlelerin, iki komponent yani temel ve yan cümle yapısında kullanıldığını söylemektedir (Abdullaev, 1972, 519).

Türk dil bilgisi alanında eser vermiş birçok akademisyen, cümlelerin sadece dış yapısıyla ele alınamayacağını, Türkçenin şekilden çok anlama dayalı bir dil olduğu varsayımından hareketle şeklin yanında anlamın da dikkate alınması gerektiğini belirtmişler ve fiilimsilerle kurulu cümlelerin tek yargı taşıdığı fikrine katılmayarak bileşik cümleyi anlam ve şekil ilişkisine dayalı birden çok fiil ya da yargıyı bildiren cümle olarak tanımlayarak bu yapıdaki cümleleri "*girişik bileşik cümle*" şeklinde ifade etmişlerdir⁴.

Fiilimsiler, temel cümle yüklemi, kip eklerinden birinin çekimine girmedikleri için tek başlarına bağımsız yargı bildiremezler, ancak eylemin yapıldığı izlenimi verdiklerinden dolayı yancümle yüklemi olabilirler ve bu fonksiyonları itibariyle de bileşik cümle oluştururlar.

Fiilimsiler, iddia edilenin aksine zaman eki alabilmektedir, zira Zeynep Korkmaz'ın, "*bazı, eylemsi eklerinin Türkçenin gelişim sürecinde zaman eklerine dönüşmesi sonucu eylemsilerin de zaman kavramı taşımasının kaçınılmaz*" olduğunu belirtmesi (Korkmaz, 1984: 155), isim, sıfat ve zarflardan farklı olan ve eylem olma özelliğini korumuş olan fiilimsilerin de zaman ve kişi kavramı taşıdığı savını doğrulayan bir yaklaşım olmuştur (Koç, 1990, 309; Sebzecioğlu, 2004, 154; Şimşek 1987, 253; Bozkurt, 1995, 222).

Bileşik cümle kuruluşunda, fiilimsilerin üstlendiği fonksiyonlar konusunda aynı görüşte olan dil bilgisi yazarları, "*temel*" ve "*yancümle*"ler için farklı ifadeler kullanmışlardır; nitekim kendisinden önce gelen "*cümlemsi, yancümle ve içcümle*"ler ile anlam bağı bulunan temel cümle, çeşitli kaynaklarda "*baş cümle*", "*asıl*

⁴ Jean Deny (1941). *Türk Dili Grameri*. Çev. Ali Ulvi Elöve. İstanbul. s. 795-820; Tahir Nejat Gencan, (1961). *Dilbilgisi*. Lise: I-II-III İstanbul: Kanaat Yayınları, s. 85; Kaya Bilgegil (1964). *Türkçe Dilbilgisi*. Ankara: Güzel İstanbul Matbaası, s.74; Sıtkı Sağlam (1967). *Türkçenin Sözdizimi*. Diyarbakır: s. 169-215; Vecihe Hatipoğlu (1972). *Türkçenin Sözdizimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayını, s. 153; Mazhar Kükey (1975). *Türkçenin Sözdizimi*. Ankara: s. 259-326; Hikmet Dizdaroğlu (1976). *Tümce Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. s. 74-193; Haydar Ediskun (1992). *Türk Dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, s. 382; Neşe Atabay, vd. (1981). *Türkiye Türkçesinin Sözdizimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 108; Yaşar Yörük (1985). *Örnekli Uygulamalı Tümce Bilgisi*. Ankara: Eğitim Yayınları, s. 69-92; Rasim Şimşek (1985). *Türkçenin Sözdizimi*. Trabzon: *Kuzey Gazetecilik Matbaacılık*, s. 243-320; Muhittin Bilgin (2002). *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını, s.530; Sezai Güneş (2003). *Türk Dili Bilgisi*. İzmir: s. 351-355; İbrahim Delice (2003). *Türkçe Sözdizimi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, s. 142-146; Tahsin Banguoğlu girişik cümleyi, karmaşık birleşik cümle başlığı altında ele alarak adfiil, sıfatfiil, zarffiil cümlesi diye üç grupta inceler (Banguoğlu (1986). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Basımevi, s. 562-572.

cümle", "temel cümle"⁵; fiilimsilerin oluşturduğu yan yargılar da "cümlemsi"⁶ ve "yancümle"⁷ şeklinde geçmektedir. Ancak, temel cümlenin dışında kalan bu yan yargıların, ayrı ayrı isimlendirmek yerine hepsinin "yancümle" başlığı altında değerlendirildiği de görülmektedir⁸.

Türkiye Türkçesi söz diziminde, cümleler yapı bakımından sınıflandırılırken, fiilimsilerle kurulan girişik bileşik cümlelerde olduğu gibi "şartlı bileşik cümle"ler de tartışma konusu yapılmış ve bazı akademisyenler, dilek kiplerinden olan şart kipinin, kiplerden daha çok gerundium ekleriyle fonksiyon birliği gösterdiği noktasından hareketle "-sA" morfemiyle oluşturulan yapıların bağımsız yargı bildirmedikleri gerekçesine dayanarak bileşik cümle sayılmayacağı ve zarf fiillerle "-sA morfemli yapıların birlikte değerlendirilmesi gerektiği yolunda görüş belirtmişlerdi.⁹ Oysa yazılışları 8. yüzyılın başlarına dayanan ve Türk dili ve edebiyatının ilk yazılı metinleri olan Orhon Yazıtları'nda şartlı bileşik cümlelerin kullanıldığını görmekteyiz: "türük kağan ötüken yış olursar/ ilte bun yok =Türklerin hakanı Ötüken dağlarında oturur(ve oradan hükmeder) ise / ülkede (hiçbir) sıkıntı olmaz."; "ol yirgerü barsar / türük bodun öltesi sen= O yere doğru gidersen / (ey) Türk halkı, öleceksin." (Tulum, 1990, 196). Yine Divanü Lûgati't Tük'te geçen birçok metin, şartlı bileşik cümle kuruluşundadır: "kelse uma tüşürgil tınsın anıñ arukluk / arpa saman yağutgil bulsın atı yarukluk= Sana konuk gelirse / onu indir, yorgunluğu dınsın, arpayı samanı yaklaştır, atı dinlensin". (DLT 1940, II, 316,9); "birmiş seninğ bil yalñuk tapar karınka, kalmış tawar adhunñ kirse / kara orunka= Bil ki verdiğin senindir, insanoglu karnına tapar; kişi mezara girse (girdiğinde)/ kalan mal başkasınıdır." (DLT 1941, III, 222, 1). Kuşkusuz, verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere şartlı bileşik cümleler, Türkçenin en eski cümle çeşitlerinden biridir.

Kononov, cümleleri anlamlarını ve yapılarını göz önünde bulundurarak yaptığı bölümlemede, şartlı cümlelerden söz ederken şartlı cümleyi, "Şart ifade eden bağımlı cümle ile bu cümlede belirtilen şarttan doğacak sonucu ifade eden temel cümlenin birleşmesi suretiyle meydana gelen bileşik cümle" diye tanımlayıp, şart ile sonuç arasındaki ilişkiye bağlı olarak da şart cümlesinin, 1. Farz cümlesi, 2. Gerçek şart cümlesi, 3. Gerçek olmayan şart cümlesi şeklinde üç çeşit olduğunu söylerken (Tekin, 1959, 362), Deny de Türkçede koşullu yan cümlenin varlığı üzerine uzun uzun açıklamalarda bulunur (Deny: 1941, 129 ve devamı). Banguoğlu, "Bir başcümleyle bağlı yargı niteliğinde şart kiplerinden bir "dışcümle"den meydana gelen bileşik cümle" şeklinde tanımladığı şart cümlesi için "tümlene şart cümlesi" ifadesini kullanır (Banguoğlu, 1986, 549). Bu yapıdaki cümleler de diğer bileşik yapı cümlelerde görüldüğü gibi koşulu, nedeni bildiren yancümleyle, koşulun sonucunu bildiren temel cümleden oluşur. Temel cümledeki kavramın meydana gelmesi, yan cümledeki kavramın meydana gelmesine bağlıdır. Şart anlamını ifade eden yancümlelerin asli görevi, ceza cümlesi olan temel cümlenin anlamını tamamlamak değil, sınırlandırmaktır (Bilgegil, 1964, 86; Dizdaroğlu, 1976, 209; Ediskun, 1992: 384). Yüklemi dilek-şart kipinin yalın zamanıyla çekime girmiş olan yancümle, bir hüküm ifade etmediği, bitimli bir hareket göstermediği için bağımsız bir cümle sayılmaz, ancak kipin anlam özelliklerini temel cümleye yansıtan yardımcı cümle özelliği kazanır (Ergin, 1962, 382; Atabay vd., 1981, 94-95).

Türkiye Türkçesinde, bağımsız bir cümlenin içinde başka bir cümleye yer vermek suretiyle oluşan cümleler vardır: "Çocuk hep sevilsin/ ister", "Gelen tren tika basa doluydu/ dediler." Bu yapıdaki cümlelerde, cümle içinde cümle görünümünde olan unsura "içcümle" denir. Bir isim unsuru olan içcümle, biçimce cümle görünümünde olsa da bağımsız bir yargı ortaya koyamaz, ancak yardımcı cümle olarak özne, dolaylı tümleç, zarf tümleci, fakat daha çok nesne göreviyle temel cümleyi tamamlar ya da onun açıklayıcısı

⁵ Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*. "başcümle", s. 455; Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*. "asıl cümle", s. 701; Haydar Ediskun, *Yeni Türk Dilbilgisi*, "temel cümle", s. 518; Tahir Nejat Gencan, *Dilbilgisi*, "temel cümle", s. 94; Kemal Demiray, *Dilbilgisi*, "temel cümle", s. 9; Hikmet Dizdaroğlu, *Tümcebilgisi*, "temel cümle", s. 191.

⁶ Hikmet Dizdaroğlu, *Tümcebilgisi*. "cümlemsi" s. 191; Vecihe Hatipoğlu, *Türkçenin Sözdizimi*. "cümlemsi", s. 180; Tahsin Banguoğlu, "cümlemsi" için "içcümle" ifadesini kullanmıştır. *Türkçenin Grameri*, s. 46

⁷ A. N. Kononov, *Türkçede Birleşik Cümle Problemi*, "yancümle", s. 1060-1061; Ahmet Cevat Emre, *Türk Dilbilgisi* Türkçenin bugünkü ve Geçmişteki Gelişmeleri Üzerine Gramer Denemesi. "yancümle", s. 233 ve devamı; Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*. "yancümle", s. 457; Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*. "yancümle", s.701; Ediskun, *Yeni Türk Dilbilgisi*. "yancümle", s. 528-536; Tahir Nejat Gencan, *Dilbilgisi*. "yancümle", s. 135; Kemal Demiray, *Dilbilgisi*. "yancümle", s. 99-100; Vecihe Hatipoğlu, *Türkçenin Sözdizimi*. "yancümle" s.146-152; Hikmet Dizdaroğlu, *Tümcebilgisi*. "yancümle", s. 191, 192, 209, 357; Kaya Bilgegil, *Türkçe Dilbilgisi*. "yancümle", s. 86- 87; Jean Deny, *Türk Dili Grameri*. "yancümle", s.1209 ve devamı.

⁸ Haydar Ediskun, *Yeni Türk Dilbilgisi*, s. 514; Tahir Nedjat Gencan, *Dilbilgisi*. s.95; Kemal Demiray, *Dilbilgisi*. s. 94. Tahsin Banguoğlu, "cümlemsi" için "içcümle" ifadesini kullanmıştır. *Türkçenin Grameri*, s. 468.

⁹ Gürer Gülsevin. (1990). Türkçede -sA şart Gerundiumu Üzerine. *Türk Dili*. S. 467, ss. 276-279; Leyla Karahan. (1994). -sa / -se Eki Hakkında, *Türk Dili*, S. 516, ss. 471-474, Hayati Develi. (1995). -sA Morfemli Yardımcı Cümleler ve Bunlarla Kurulan Birleşik Cümleler Üzerinde Bir İnceleme. *TDAY-Belleten*. Ankara: TDK Yayınları, s. 115-152; İsmet Cemiloğlu. (2001). Dede Korkut Hikâyeleri Üzerinde Söz Dizimi Bakımından Bir İnceleme. Ankara: TDK Yayınları, s. 62-64

durumunda olur (Ergin, 1962, 383; Hatiboğlu, 1972, 152; Güneş, 1999, 348). “Şimdilik bu dilin sorunu, / *daha çok çevrecileri uğraştırır* / görünüyor.” (Zarf tümleci); “Bir türlü karamsarlıktan, / *Burası çok kötü'den* / kurtulamıyor.” (Dolaylı tümleç); “*Eli altmış günlük bir ayrılık için bu kadar telaş ayıp değil mi?* / diyordu.” (Nesne). Gramer kitaplarında “iç içe bileşik cümle” (Ergin, 1962: 383), “kaynaşık bileşik cümle”, (Dizdaroğlu, 1976: 205) ve “aktarma cümlesi” (Türkmen, 2017: 275) diye geçen bu cümleleri, Karahan, basit cümle sayarken (Karahan, 2000: 20) Özmen, *sözde birleşik cümle* şeklinde yorumlar (Özmen, 2013, 184).

Türkiye Türkçesinde var olan cümle tiplerinden biri de Farsçadan dilimize giren *ki/kim* bağlama edatları ile yapılan bileşik cümlelerdir. Şinasi Tekin, Türkçenin tarihsel gelişim sürecinde “*kim*” soru zamiriyle kurulan ilk *ki*’li bileşik cümle örneklerinin Uygur yazı dili döneminde görüldüğünü söyler (Tekin, 1992, 103-112). Kutadgu Bilik, Atebetü’l Hakâyık ve Kur’an tercümeleleri gibi Karahanlı Dönemi eserleri ile daha sonraki devirlerde, Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi metinlerinde *kim*’li birleşik cümleler çok kullanılır, fakat Cumhuriyet Dönemi’nde bu yapıdaki cümlelerin kullanımı giderek azalır (Nalbant, 2015, 48; Özmen, 2013, 160).

Bir temel cümle ile bir veya birkaç yardımcı cümleden meydana gelen *ki*’li bileşik cümlelerde, temel cümle, asıl yargıyı bildiren, istek ve anlamın özünü kendisinde toplayan cümledir; yardımcı cümle ise ya temel cümlelerin öğelerinden birinin açıklayıcısı/niteleyicisi ya da doğrudan temel cümlelerin bir öğesi durumundadır (Korkmaz, 1994: 103; Yelten, 2005: 46). *Ki*’li bileşik cümleler konusunda kapsamlı bir inceleme yapmış olan Mertol Tulum, “*ki*’li birleşik cümle yapılarında, yardımcı cümlelerin, ister yüklemle bağlı bulunsun isterse bir ögenin açıklayıcısı/niteleyicisi olsun, her iki hâlde de ya ana cümlelerin yükleminden sonra yer aldığı ya da ana cümlelerin içinde bulunduğunu” belirtir (Tulum, 1978: 14-16). Esasen bu durum Türkçe sözdizimi kuralına uygun düşmemektedir. Bilindiği gibi Türkçe cümlelerde temel cümle sonda, yan cümleler ise başta bulunur. Örnek: “*Şuraya oturdum ki / bir nefes alayım.*” *Ki* edatı çıkarıldığında cümle Türkçedeki sıralanışına uyar:

(*Biraz nefes almak için / şuraya oturdum.*)
(Yan cümle) (Temel cümle)

Karahan, Türkçe sözdizimi kuralına aykırı olan *ki*” edatı ile birbirine bağlı yapıları “*cümle*” değil, “*cümleler topluluğu*” olarak değerlendirerek yapısal yönden cümle sıralamasında *ki*’li bileşik cümlelerden hiç söz etmez (Karahan, 2010, 86; 2000: 21). Zeynep Korkmaz, “*ki*” bağlama edatının, *ki*’li bileşik cümle kuramayacağını belirtir (Korkmaz, 1994, 103). Kaya Bilgegil, “*ki* bağlacıyla kurulan cümleler” başlığı altında yaptığı bol örnekli açıklamalarda bileşik cümle ifadesini kullanmaz (Bilgegil, 1964, 94-97). Aynı şekilde *ki*’li bileşik cümlelerin kuruluş bakımından Türkçeye yabancı olduğu görüşünde olan Mustafa Özkan, bu cümleleri, Türkçe yapılı cümleler halinde ifade etmenin mümkün olacağını söyler (Özkan, 2004, 245).

Bütün bu açıklamalar, “*ki*” bağlama edatıyla oluşturulan yapıları “*ki*’li bileşik cümle sayan görüşler de dikkate alındığında, bilim çevrelerinde, “*ki*” bağlama edatıyla kurulan cümlelerin *ki*’li bileşik cümle mi yoksa bunların başka yapıda cümleler mi oldukları konusunda ortak bir görüşe dayanan bir sınıflama ve adlandırmanın yapılamadığı sonucunu ortaya koymaktadır.

Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesine dair metinlerde görülen, ancak hakkında farklı değerlendirme ve tanımlamalar yapılan bir cümle türü de “*Karmaşık bileşik cümleler*”dir. Bu tarz cümleler genellikle bilim ve sanat eserlerinde çok yaygındır. Zira geniş içerikli konulara odaklanan yazarlar, yaratıcı güç ve yeteneği harekete geçiren gözlem ve hayal zenginliklerini dile getirmede daha çok bileşik cümle ya da karmaşık bileşik yapılı cümleleri tercih etmişlerdir.

Tahsin Banguoğlu isimfiil, sıfatfiil ve bağfiil gibi fiilimsilerle kurulan cümleler için “*karmaşık bileşik cümle*” terimini kullanmıştır (Banguoğlu, 1986, 562-572). Ancak fiilimsilerle kurulan girişik bileşik cümlelerin karmaşık bileşik cümle olarak nitelenmesi görüşüne katılmak mümkün değildir; çünkü bir temel cümle ile isimfiil, sıfatfiil_ve bağfiil gibi fiilimsilerle oluşturulan bir cümlemsi (yancümle)den meydana gelen girişik bileşik cümleler, içinden çıkılmayacak kadar anlamayı ve anlaşılmayı güçleştiren kompleks yapı özelliği göstermez. Ama bir cümle, kuruluş olarak eğer bir temel cümleyle onu farklı görev ilgisiyle tamamlayan iki ve daha fazla sayıda cümlemsiden (yancümle) meydana gelmişse artık burada cümle, karmaşık bir yapı özelliği göstereceği için farklı bir cümle tipine dönüşür; Nitekim Hikmet Dizdaroğlu, “*katmerli bileşik cümle*” dediği karmaşık bileşik cümleleri “*farklı türden en az iki yan yargıya dayalı bileşik cümle*” diye tanımlar (Dizdaroğlu, 1976, 221). Kaya Bilgegil, söz konusu cümleleri “*çeşitli bileşik cümlelerin bir araya gelmesinden meydana gelen cümleler*” şeklinde açıklar (Bilgegil, 1964, 97-98). İbrahim Delice ve Rasih Erkul gibi Türk dilbilgisi yazarları, Kaya Bilgegil ve Hikmet Dizdaroğlu’nun yaptıkları tanımlamalarla bire bir örtüşen değerlendirmelerde bulunurlar (Delice, 2003, 146; Erkul, 2007, 76). Ahmet Akçataş, “*Bağimli Birleşik Grup*

Cümleler” başlığı altında ele aldığı bu yapıdaki cümleleri, “anlamın tek nokta sınırında tamamlanmadığı, anlamının tamamlanması için başka bileşik cümlelere ihtiyaç duyulan bileşik cümlelerdir” şeklinde ifade eder (Akçataş, 2007, 11). Özezen, Türkçe sözdiziminde, basit ve bileşik cümlelerden sonra üçüncü sırayı aldığını söylediği karmaşık bileşik cümleler için “İki veya daha çok birleşik cümlelerin karmaşık bir ilişkiyle bir araya geldiği cümlelerdir” tanımlamasını yapar (Özezen, 2000, 48). Bu yapıdaki cümleler için Erdem, “karmaşık cümleler”(compound-complex sentences) (Erdem, 2007, 34); Vardar, “Katmerli Bileşik Cümle” (Vardar, 1988, 48) ifadelerini kullanırlar.

Bu çerçeveden bakıldığında karmaşık bileşik cümlelerin belirgin özelliği, farklı türden en az iki ya da daha fazla yan yargıdan meydana gelmiş olmalarıdır. Bu nedenle karmaşık birleşik cümlede, birden fazla birleşik cümle bulunabilir; ancak bu cümlelerin ana yapısı, içerisinde yer alan birleşik cümlelerden birine dayanır. Tarihi metinlerde geçen anlaşılması zor girift cümlelerde, genellikle Farsça ya da Arapça kökenli cümle başı bağlama edatlarının kullanıldığı karmaşık bileşik cümleler, bazen en az iki Farsça kökenli cümle bazen de bir Farsça kökenli cümleyle bir Türkçe yardımcı cümle ya da farklı türden en az iki yardımcı Türkçe cümlelerin bir arada bulundurulmasıyla kurulmuşlardır (Esin, 2020: 94-95). Örnek: “su yolın ol kûydan toprak olup dutsam gerek / çün rakibümdür dahı ol kûya koyman vare su” (Su Kasidesi, 12. beyit). (Farsça kökenli “çün” cümle başı edatıyla kurulmuş bir birleşik cümle + girişik birleşik cümle); “Eve erken gelseydi / Mümtaz ona: ‘Sana anlatacaklarım var!’ diyecekti.” (şartlı bileşik + iç içe bileşik); “O, sözleriyle, boyutlu bir adammış gibi görünüyorsa da deşe deşe düşüncenin cıkmı çıkarmış olacak ki bir eserin çevirisini yanlış yapmasından da anlaşılacağı üzere, sözde savuna geldiği güzelim bir demokrasiden, sonra başka bir ideolojinin şakşaklığına geçivermiş.” (şartlı bileşik + ki’li bileşik + girişik bileşik)

ÇAMLICADAKİ ENİŞTEMİZ ROMANI’NDA BİLEŞİK YAPILI CÜMLELER

1. Bileşik Cümle

Anlam ve şekil ilişkine dayalı birden çok fiil ya da yargıyı bildiren cümlelerdir. Bir temel cümle (temel yargı) ile onu görev ve anlamca tamamlayan yan yargılardan oluşur. Temel cümle yüklemi türsel niteliğine göre ya dilek ya da haber kiplerinden bir ekle çekimlenerek ya da ek-fiilin çekimine girerek bağımsız bir yargı ortaya koyar. Bağımsız bir yargı bildirmeyen ancak eylemin yapıldığı izlemi uyandırması nedeniyle yarım yargı hüviyetinde olan yan yargılar ise temel yargının daha iyi anlaşılmasına ve anlam sınırının genişlemesine katkıda bulunur. Temel cümlelerin görev ve anlam ilgisiyle tamamlanması, fiilimsilerle kurulan “cümlemsi”, yüklemi -sa şart ekiyle çekimlenmiş olan “yan cümle” ve cümle içinde cümle görünümündeki “iç cümle” diye adlandırılan yan yargı unsurlarıyla sağlanır.

Hemen pılıyı pırtıyı toplayıp / selamete bir an evvel kaçmalıydı. Ç.E., s. 47

Cümlemsi Temel cümle

Ya? Öyle miydi? Böyle değil miydi? / diye sorarım. Ç.E., s. 197

İç cümle Temel cümle

Böylece bize kalsa / yanlış olarak, kendimizin büsbütün makul bir alemde yaşadığımızı sanarız. Ç.E.,

s.8

Yan cümle

Temel cümle

2. Bileşik Cümle Türleri

2.1. Girişik Bileşik Cümle

Türkiye Türkçesinde en çok kullanılan bir cümle çeşididir. Bir temel cümle ile temel cümleyi özne, nesne, dolaylı tümleç zarf tümleci görev ilgisiyle tamamlayan bir ya da birkaç “cümlemsi”den oluşan cümledir. Girişik bileşik cümlelerde yan yargılar, isimfiil, sıfatfiil (partisip) ve bağfiil (gerundium) gibi fiilimsili yapılara dayanır ve girişik cümle, cümlemsiyi oluşturan fiilimsinin türüne göre adlandırılır. Söz gelimi, cümlemsi yüklemi, (-me/-ma; -mak/ -mek; -ış/-iş) isimfiil eklerinden birini almışsa bu cümleyle isim fiil cümlesi ya da girişik isim-fiil cümlesi; (an/-en; -r; -muş/-miş; -dık/-dik; -acek/-ecek; -maz/-mez; -ası/-esi; -malı/-meli; -dı/-di) sıfatfiil eklerinden birini almışsa, sıfatfiil cümlesi ya da girişik sıfatfiil cümlesi; (-a/-e; -ı/-i/-u/-ü; -ıp/-ip; -arak/-erek; -ınca/ince; -alı/-eli; -madan/-meden; -iken) bağfiil eklerinden birini almışsa zarf fiil cümlesi ya da girişik zarf fiil cümlesi denir. Fiilimsiler girişik bileşik cümle kuruluşunda önemli işlev ve görevi olan unsurlardır.

2.1.1. Girişik İsimfiil Cümlesi

Yüklemi isimfiil olan cümlelerde, isim hükmünde olan cümlemsi, temel cümleye katılım fonksiyonu itibarıyla değişik görevlerde kullanılmıştır.

Özne görevinde:

Bu bakımdan da onlarla tanışmak / daha pratiktir. Ç.E., s. 10

Bir insanın aklını bozabilmesi için / evvelce bu aklı mevcut olması / lazım gelir. Ç.E., s. 10

Öyle ki onunla bulunmak / daima eğleneli olurdu. Ç.E., s. 24

Yoksa, sair kadınların bir erkekle görüşmesi / haramdı. Ç.E., s. 50

Zira tabiatı, hep yeşil görmek / adetimizdir. Ç.E., s. 93

Çamlica'nın kendine mahsus, geniş havaların uğultusu içinde, yüksek ve belki hiç bozulmamış bir sessizliği / vardır. Ç.E., s. 94

Bu edebiyat çevresi içinde, mütevekkil, sakin ve yavaş ömürlerini süren iyi huylu insanlar / vardı. Ç.E., s. 95

Nizamı mübalağa etmek / tehlikeli bir şey olur. Ç.E., s. 108

Zira her şeyi vaktinde yapmak, / ancak bunları yapabilme şartıyla iyidir. Ç.E., s. 109

Çünkü, sıhhati ve asabı yolunda giden, / bunu kolayca tatbik edebilir. Ç.E., s. 109

Her geliş ve her gidiş de / belki ancak, sekiz on ay sürerdi. Ç.E., s.161

Fakat yine, onun mevkiinde bulunanlar için de Yıldız'da mutlaka tanıdıklarından bir sefaatcinin ulunması / bir kalp kuvveti olurdu. Ç.E., s. 164

Eniştemiz onunla görüşmek / istemiş. Ç.E., s.173

Oranın methiyesinde güya kendi hissesine düşen bir gurur payı / vardı. Ç.E., s. 177

Bütün bu diyara, vaktiyle dinlediğim masalların havası dolardı. Ç.E., s. 193

Köşkün böyle temellerinden bozulması, / onun eski kanaatlerinin sarsılması ve bütün maneviyatının hastalanması ve çürümesi demektir. Ç.E., s. 226

Bu gibi şeyleri evimizin dışında bırakmak ve evimizi onlardan masun bulundurmak, / ictimai bir terakki sayılabilir. Ç.E., s. 232

Halamunki gibi bir kalbin çarpması / duruyor. Ç.E., s. 263

Nesne görevinde:

Yine kendi kendine bazı türküler mırıldanmayı / da severdi. Ç.E., s. 19

O, meyvaların tadında, yarınki cennetin rahmani kokularını duymasını / bilirdi. Ç.E., s. 86

Annem her zaman eniştemin bu son sözlerini dinlemeyi / artık abes buluyordu. Ç.E., s. 104

Deli eniştemiz de en samimi fikir ve kanaatlerine büyük bir kolaylıkla sadakatsizlik etmesini / bilirdi. Ç.E., s. 125

Bu mallar bana karıncanın bazan kendisinden büyük cüsseli şeyleri taşımamasını / hatırlatırdı. Ç.E., s. 161

Dolaylı Tümleç Görevinde.

Gerci çoğumuzun delilikten çekinmesine / zaten şunun için pek de lüzum yoktur. Ç.E., s. 10

Ve eniştemiz yine kaşlarını, omuzlarını yukarıya kalkık ve başını önüne eğik tutmaya / koyuluyordu. Ç.E., s. 15

Bundan dolayı kendimizi onu daima dinlemeye / mecbur saymazdık. Ç.E., s. 17

Ben de bu sonu gelmeyen listeye bakarak bunları nereden bildiğine / şaşıyordum. Ç.E., s. 19

Zaten, yine çok kere, bu havadis yemekte bazen sütlü, bazen pekmezli muhallebi bulunmasına / inhisar ederdi. Ç.E., s. 78

Tekrar kırlarda gezinmeğe giderdik. Ç.E., s. 94

Zarf Tümleci Görevinde:

Dünyanın en büyük kanunu, nefsini müdafaa ve muhafaza etmek için / karnını doyurmaktı. Ç.E., s. 82

Havadan geçen hafif rüzgârlar sanki ağaçları, evleri ve insanları sadece okşamak için gibi / gelirdi. Ç.E., s. 94

Yatağa girince bacım beni uyutmak için / bir masal söylerdi. Ç.E., s. 104

Etrafın sükutu içinde heyecanlı bakışlarıyla / daha esrarlı gözükürdü. Ç.E., s. 106

Mesela durup dururken yüzümüze bakıp / "Tahtakararı-Tahtakararı!" demek ve sonra, söyleyeceğini söylemiş gibi susmak, onca bir tuhafılık demektir. Ç.E., s. 180

2.1.2. Girişik Sıfatfiil Cümlesi

Özne Görevinde:

Çünkü kendini bilmeyen bir hafif delişmenlik / bir nevi kurtuluştur. Ç.E., s. 7

Hiç şaşmayan bir intizam ile işlediğini gördüğümüz beşeri bir kanun / vardır. Ç.E., s. 9

- 13 Deli eniştemizin etrafı dinleyen gözleri / güya bir anahtar gibi, şimdi bana bütün alemi açıyor. Ç.E., s. 13
- s. 20 Frenk gömleğinde, bazen bileklerinden ellerinin üstüne düşen yuvarlak, katı, kolalı kollukları / vardı. Ç.E., s. 20
- Yine kendi ismi akik üzerine kûfi bir yazıyla hakkedilmiş kıymetli bir yüzük / vardı. Ç.E., s. 21
- Onda heyecanından soluyan, telaşından kaynakayan bir hayat aşkı / sezerdik. Ç.E., s. 25
- Filhanika bütün eski köşkerin şimdi ihtiyarlardan çöktükleri / meydandaydı. Ç.E., s. 30
- Halbuki ilim namına söyledikleri / hep lâtifeyi andırırdı. Ç.E., s. 71
- Bundan dolayı o zamanların hanımları ve beyleri arasında yemekle doğrudan dolayı meşgul olanları / pek azdı. Ç.E., s. 80
- Deli eniştemizin etrafındakilere garip görünen sair bazı huyları ise / bana bilakis mantıki görünüyordu. Ç.E., s. 128
- 146 Eniştemizin neslinden olanlar / Fransızca'yı Farişî gibi birtakım imalelerle çekerek telaffuz ederlerdi. Ç.E., s. 146
- Eniştemizin de içinde bulunduğu sanbuk / karaya oturmuş. Ç.E., s. 174
- Fakat her insan topluluğunda hayatın lezzetinden ve derslerinden süzülen bu şifahi edebiyet unsurları / birer darbimesel, isterseniz, vecize hükmündedir. Ç.E., s. 179
- Duyduğu, / heyulâi bir korkuya dönüyordu. Ç.E., s. 204
- Birdenbire, gözlerimizin önüne, korkusuz, menaksız ve mes'ut bir gönlün saf ve berrak sükunu gibi serilen bir güzellik manzarası / korkular içindeki ruhumuzu kamaştırdı. Ç.E., s. 207

Nesne Görevinde:

- Mecnun ve meczup bulduklarının birçoklarını / tasvip ederlerdi. Ç.E., s. 6
- Ondan artık insaf, izan, ahlak, mantık, sefkat, muhabbet, sadakat gibi diğerlerinde nafîle arayıp da bulamadığımız faziletleri / zaten beklemeyiz. Ç.E., s. 10
- Çoğumuza böyle bir muafiyet nasip olduğunu / kabul edebiliriz. Ç.E., s. 11
- Bizim gözlerimizin bir çırpıda göreceği çirkinlikleri / o hiç fark edemiyordu. Ç.E., s. 21
- Bunların hepsinin bir mücevher kıymetinde olduğunu / görürdünüz. Ç.E., s. 21
- Biz çocuklar bile, bu memnuiyet hislerinden bir kısmının fuzuli olduğunu / anladık. Ç.E., s. 26
- İşte hem eniştemizin bu garip insafsızlığı hem de bilhassa zaptiye nazırına şikâyet meselesi, bunları duyan babamı / fena halde kızdırmıştı. Ç.E., s. 60
- Çamlca'daki eniştemiz, Cenabıhakkın gerek balık gerek sebze gerek meyve gerek su bolluğu ve lezzetleri yüzünden İstanbullu kullarına ihsanının derecesini rikkatine dokunduğunu / söylerdi. Ç.E., s. 87
- Kızına gösterdiği bu emniyetin şerefiyle nasıl iftihar duyacağını / biliyordum. Ç.E., s. 127
- Eniştemiz ilk seyahatinde vapurların Cidde'ye yanaşmayarak açıklarda durduklarını ve karaya sanbuk denilen ve kayıktan başka her şeye benzeyen bir nakil vasıtasıyla geçildiğini / görmüş. Ç.E. s. 174
- Böylece deli eniştemiz bana bütün bir kıtayı vermiş ve çöllerinde yandığım, sıcak denizlerinde yüzdüğüm; bağlı, bahçeli, çalgılı, sevdalı şehirlerinde gezdiğim, hurma ağaçlarının gölgesinde dinlendiğim, masal hayatını tattığım, tekmiil sesleri, nefesleri, garıltıları, renkleri ve hummalarıyla yaşadığım bütün bir Arabistan'ı / gönlüme ve hayatıma ilhak etmiş oldu! Ç.E., s. 192
- Medeniyetin adam adam, köy köy, ev ev, sokak sokak, mektep mektep, şehir şehir kazanılır bir nimet ve servet olduğunu / bilirim. Ç.E., s. 197
- Kendisinin burada bulunduğunu / biliyordum. Ç.E., s. 200

Dolaylı Tümleç Görevinde:

- Onlar kendi haklarında önceden edindiğimiz fikirlere / sonradan da uygun çıkarlar. Ç.E., s. 10
- Zira babamın onun yüzüne hiç bakmadığına / dikkat etmiştim. Ç.E., s. 17
- Sigarasını, sık sık değiştirdiği yasemin ağzılıklara / yerleştirdi. Ç.E., s.21
- İnsanlar burada ulu uğultularını ve engin kokularını duydukları bu yüksek huylu ağaçlar altında / huşu ile dolaşmışlar. Ç.E., s. 31
- Kendi muvaffakiyetsizliklerini en aşağıdan, başkalarının muvaffak olan büyülerine / hamlederdi. Ç.E., s. 64
- Eniştemizle halamın Yemen gibi uzak ve yanık vilayetlerden birinde dünyaya gelmiş olan esmer tenli, koyu siyah saçlı, kara gözlü, mahsun bakışlı ve yanık sesi kızlarına / da "Bilâl-i Habeşî" derdik. Ç.E., s. 182

Zarf Tümleci Görevinde:

Delinin huyu, taşıdığı ismi gibi / malumdur. Ç.E., s. 10

Eniştemizin çok kullandığı bir tabirle / onlara “fisebilillâh” fenalık ve hayvanlık getirir. Ç.E., s. 11.

Eniştemiz üstelik, ikide bir yüzü beyaz veya krem ipeklî ve içi pembe; kırmızı veya yeşil atlaslı bir şemsiye açtığından / çok kere, yeşil kırmızı veya pembe renklerin güneş altındaki akisleri içinde görünürdü. Ç.E., s. 20

Boğaziçi'nin mavi havasını, ictiğim lezzetli bir su gibi / Çamlıcada'kini de kokladığım gibi / çiçek gibi duyardım. Ç.E., s. 30

Bu, eniştemizin bize verdiği bir haber gibi / tuhaf görünürdü. Ç.E., s. 71

Ada'da kayınbabasının köşkünde kaldıkları zamanlarda / kaç sabah şafağın taze saatlerinde barbunya avlamıştı. Ç.E., s. 85

Bu nurlu hava içinde bütün bu manzaralar mineler üstüne hakkolunmuş resimler gibi / kıymetli ve cilalı renkleriyle parıldardı. Ç.E., s. 97

Deli eniştemiz hiçbir kaideye bağlanmadığı için / böylece hayatına ve bütün vaktine büyük bir serbestlik vermiş oluyordu. Ç.E., s. 108

Galiba Râkım Efendi, doğuştan neşeli bir mizaç ustası olduğu, kafası işleri daima yolunda bulunduğu ve göstermesini bildiği için / aranırdı. Ç.E., s. 167

2.1.3. Girişik Zarffiil Cümlesi

Zarffiillerin oluşturduğu cümlemsiler, eylemin aldığı zarffiil ekine göre birtakım anlam özellikleri taşır ve temel cümleye de zarf tümleci göreviyle bağlanır. Eserde, girişik isimfiil ve sıfatfiil cümlelerine göre girişik zarffiil cümlelerinin daha çok kullanıldığını görüyoruz.

Büyüklerimiz kendi tasvip ettikleri fikirler ve hislere bile bezgin bir gönülle iştirak ederek ağırbaşlılıklarını muhafaza ederken / bunların muvazenesiz eniştemizde eriştiği mübalağaları görerek / gülümserlerdi. Ç.E., s. 6

Halbuki deliler bizi bu gafletimizden kurtararak / hakikati bize olduğu gibi gösterirler. Ç.E. s. 8

Delilerse böyle bir peçe altında gizlenerek / bizi aldatamazlar. Ç.E., s. 11

Buna baktıkça / kendisinin ve etraftakilerin çocukça, mütevekkil, dindar ve gönüllü hayatlarını hatırlıyorum. Ç.E., s. 13

Durmadan / söylerdi. Ç.E., s. 17

Deli eniştemizin lakırdıları bir taraftan pek ziyade istilahlı ihtiram lafızlarına bürünürken / diğer taraftan de külhanbeyi ağzı birtakım tabirlerle donanırdı. Ç.E., s. 18

Hemen pılı pırtıyı toplayıp / selamete bir an önce kaçmalıydı. Ç.E., s. 47

Onca, öyle, yemek deyip / de geçmemeliydi. Ç.E., s. 82

Bu mevzuuna dönünce / o sathi adam hemen derin ve yüksek bir kültür seviyesine çıkar. Ç.E., s. 82

Zira tıpkı bir lokantanınki gibi bu listede çorba, balık, et, salata, sebze, hamur, zeytinyağı, makarna veya pilav, tatlı ve meyva olarak / mutlaka ayrı ayı ikişer, üçer isim sıralanırdı. Ç.E., s. 84

İstanbul'a ancak bu yükseklikten bakılınca / bütün vücudu birden gözlerimizin önüne serilir. Ç.E., s. 95

Sofraya bir balık tabağı gelince / hatırına da birden kırk bir macera gelirdi. Ç.E., s. 85

Yan yana koşan iki iri atın bir ayağı birisinin, diğeri ötekisinin üstünde koşarak, uçarak / gererlerdi. Ç.E., s.

114

İçerken / bu hilesini bir ikincisiyle tamamlardı. Ç.E., s. 139

Öyle ki bunları gördükçe / yemek değil, belki gülmek hatıra gelirdi. Ç.E., s. 142

Öyleyken bir gün bana, vaktiyle Fransızca metinden “Don Kişot”u tercüme etmiş olduğunu söyleyince / buna şaşmıştım. Ç.E., s. 146

Bizdeyse milli anelerimiz hayattan kitaba sirayet etmeden ve hemen hiçbir kitabımızda muhafaza edilmeden / havalanıp / uçuyor. Ç.E., s. 146

Fakat insan deli eniştemizi görünce / bu muamma gûya kendi kendine çözümlüveriyordu. Ç.E., s. 153

Hatırlarına getirmedikleri zorluklar başlarına geldi mi / bunları sanki haberleri olmadan yenerler. Ç.E., s. 154

Zira deli eniştemiz, bütün hareketlerinde ve kim bilir, belki de hatta rivayet olunan yolsuzluklarında hep bu köşkün hesabı ve menfaati ile meşgul olarak / uzaktan bile hep onun gölgesinde onu içinde yaşarmış. Ç.E., s. 155

Annemle halam, aralarında bir tek söze bile lüzum olmadan / sadece birer bakışla anlaşılardı. Ç.E., s. 163

O hep “Hacı Rakım Efendi'nin mahdumu” olarak / kalmıştı. Ç.E., s. 166

Hacı Rakım Efendi'nin, gözlerini zevkinden yaşartan, sakalını heyecandan titreten iptilası, *sarayda nüfuzlu ve mevkileri yüksek olanların karşılına geçerek ve bin bir tuhaflık yaparak* / onları eğlendirirdi. Ç.E., s. 167

Onu böyle akşamlar paketlerle donanmış arabasında, *bembeyaz çember sakalıyla geçerken* / bir iki kere görmüştüm. Ç.E., s. 167-168

Nihayet, *yokuşun alt başında uzaktan bir polis görünce* / aklı başına gelmiş. Ç.E., s. 170

Bu defa da *polisin belki kendisinden ne diye koştuğunu tahkik edebileceğinden çekinerek* / duraklamış. Ç.E., s. 170

Yıldız'ın silahşörleri, kabadayıları ve hafiyelerinin küstahlıklarından ancak korkuyla, *kulaktan kulağa fışıldanarak* / bahsolunurdu. Ç.E., s. 170

Annem, kendimi tutamayarak gülmeyim diye / böyle zamanlarda adeti üzere kaşlarını kaldırırdı. Ç.E., s. 185

Herkes sürüler içinde gibi birbirine sürünerek, laubali, camiden çıkarak, kirli çarşıya giderek, yüksek sesle konuşarak, gürültüsünü çoğalttığı bir hay u huy içinde yaşarken / Arapların tevekkülü kadar derbederliği ve entarilerinin de kirliliği gözlerle çarpar. Ç.E., s. 190

Bazan Harunürreşit yanında *Caferül Bermeki ile tebdil gezerken* / gaiplere karışırdı. Ç.E., s. 195

Hâlâ daha, çok kere, *önümde bu yerlerden bahsolunduğunu işitince* / bir nevi yadırgama duyarım. Ç.E., s. 197

Ya? Öyle miydi? Böyle değil miydi? diye / sorarım. Ç.E., s. 19

Yine, babamın Pangaltı'daki evinde, *bir gece yarısından sonra devamlı silah sesleri duyarak* / hep uyanmıştık. Ç.E., s. 206

2.2. Şartlı Bileşik Cümle

Çamlıcadaki Eniştemiz'de en çok kullanılan bileşik cümle türlerinden biri de şartlı bileşik cümlelerdir. Bu cümleler, bir temel cümle ile ona bağlı, yüklemi "-sA" şart kipiyle çekimlenmiş yancümleden oluşur. -sA ekli kelime ya da kelime grubunun oluşturduğu yancümle, bağımsız bir yargı ortaya koymaz, ancak şart ve zaman ifadeleriyle temel cümle yüklemine anlamını tamamlar (Hatipoğlu, 1972, 149) ve temel cümleye genellikle zarf tümlecisi göreviyle katılır. Bu yapıdaki cümlelerde, şartın hikâyesi ya da rivayeti yerine istek kipinin hikâye ya da rivayeti kullanılabilir.

Şartlı bileşik cümlelerde temel cümlelerin yansıttığı kavram genellikle bir şarta bağlanır (Atabay vd., 1981, 94) Şartlı yancümlelerin belirttiği durum gerçekleşirse asıl eylem yapılabilir. Yani temel cümledeki kavramın sonuçlanması yancümlede belirtilen şartın gerçekleşmesine bağlıdır. Yancümlelerin görevi ceza cümlesi olan temel cümlelerin anlamını tamamlamak değil sınırlandırmaktır (Bilgegil, 1964, 86). Şartı, nedeni bildiren yancümleyle *başlama cümlesi*, şartın, nedenin sonucu olan cümleye de *sonuç cümlesi* veya *ceza cümlesi* denir (Ediskun, 1992, 384; Dizdaroğlu, 1976, 209). Banguoğlu, şartın yerine gelmesiyle cezanın (temel cümle yargısının) gerçekleştiği cümleye *olağan şart cümlesi*; şart yerine getirilmediğinden temel cümle yargısının gerçekleşmediği cümleye de *olmayışı şart cümlesi* demektedir (Banguoğlu, 1986, 457 vd.)

Eserde geçen şartlı bileşik cümlelerde, yancümlelerin yüklemi, şart kipinin hem basit hem de bileşik zamanlarında çekimlenmiştir.

2.2.1. Yancümlesinin yüklemi dilek-şart kipinin Basit Zamanıyla Çekimlenmiş Şartlı Bileşik Cümleler

Eniştemizin üstüne ve giydiklerine baksanız / derhal daha bir Avrupalı gibi giyinmesini adamakıllı öğrenmemiş bir şarklı olduğunu görürdünüz. Ç.E., s. 20

Dahası, tecrübeler babalara *kâr etse* bile / oğullarına miras kalmaz. Ç.E., s. 61

Herkes uyanıp kalkmak ve yatıp uyumak için aynı dakikayı seçse / dünyanın belki muvazenesi bozulurdu. Ç.E., s. 108

İstedığı lahveyi veyahut suyu getirecek adam, *eğer bunu kendisine kan ter içinde ve önüne gelince çatlayarak bir atın üstünde koşturarak getirmiş olsa* / bu sebepsiz yere, daha ziyade makbulüne geçecekti. Ç.E., s. 111

Diğer birçok huylarına bakılsa / onlara ne kadar benziyordu! Ç.E., s. 152

Hafiyeler ve polisler hadiseye *el atsalar* / acaba derdini anlatabilecek miydi? Ç.E., s. 170

Vaktiyle geceleri, yemekten sonraki konuşmalarımızda, *bir derdi olsa* / başı yahut dişi *ağrırsa* / bizim de neşemiz kaçmasın diye bunu bizden saklardı. Ç.E., s. 261

2.2.2. Yancümlesinin yüklemi şart bileşik Zamanla Kurulu Şartlı Bileşik Cümleler

Nerede zekâ umarsak / orada ahmaklıkla karşılaşırız. Ç.E., s. 9

Kime dostluk gösterirsek / ondan sadakatsizlik görürüz. Ç.E., s. 10

Nerede kibarlık ararsak / orada bayağılığa rastlarız. Ç.E., s. 10

Nerede sadakat beklersek / orada ihanete uğrarız. Ç.E., s. 10

Fakat, garplı bir tarzda giyinmesini bilmeyen bu şarklının kullandığı eski ve şarklı şeylere bakarsanız hakkında fikriniz değişirdi. Ç.E., s. 21

Daha, kem nazardan korunmaları için bizim gibi çocukların başları üstünden, böyle *nazar* değişmesinden şüphe edilirse / kurşun dökülmeliydi. Ç.E., s. 48

İçli bir sonbahardan savrulan kokular nasıl bizi ruhumuzun en derin duygularına eriştirirse / o da bazı yemeklerin kokularında hayatın derinliğini öyle duyardı. Ç.E., s. 82

Yazın sıcak nefesleri nasıl başımıza vurursa / baharatlı bir yemeğin tadı da onun gönlünü böyle manevi bir tatla yakardı. Ç.E., s. 82

Bilhassa, çalışmak, düşünmek, karar vermek daha ince bir iş olduğundan, *vücut asap* intizamla işlemiyorsa / daha kurnaz bir usulün tatbiki lüzumu kendi kendini gösterir. Ç.E., s. 109

Üsküdar vapuru bileti gişesinden *memurun elli lira çaldığını söylerseniz* / sözüne inandırabilirsiniz. Ç.E., s. 125

Yemekleri, eğer müşteriler yerlerse / ne alâ, para kazanırız. Ç.E., s. 144

İşte, böylece, deli eniştemizin memuriyet hayatı her defasında büsbütün duraklayacağı yerde arızalı seyrine devam ediyorsa / bu ancak babasının sayesinde oluyordu. Ç.E., s. 168

Allah kısmet ederse / niyetim, iyileşip kalkar kalkmaz, İstanbul'da Ayasofya yahut Sultanahmet, Beyazıt, Şehzadebaşı, Fatih gibi selatin camilerinden birinin civarında küçük, rahat, kullanışlı, idareli, sıcak, ferah ve düzayak bir ev tedarik edip oraya yerleşmek. Ç.E., s. 257

2.2.3. Yancümlesinin yüklemi Dilek Kipinin Hikâye ve Rivayet Bileşik Zamanlarıyla Çekime Girmiş olan Şartlı Bileşik Cümleler

Eğer ızan ve irfanı müsaade etseydi de / Brillat, Savarin'in meşhur "Physiologie du goût"unu tercüme etmiş ve daha iyisi, bize göre bir naziresini yazmış olsaydı / elimize ne kıymetli bir kitap bırakmış olacaktı. Ç.E., s. 16

İşte siz, eniştemizi...eski göreneklere uyararak, önü ilikli, ayakları galoşlu, belli ki oruçlu, bir elinde şemsiye, bir elinde teşbih, gözlerinde iman, dudaklarında dua, bütün vekarı, tutumu, gösterişi terbiyesi üstünde, bir görseydiniz / kendisini tanımasanız da sırf bu manzarasından dolayı hudutlarını pek ziyade geniş tutmuş her Müslüman medeniyetinin ileri gelenlerinden biri olarak meydana çıkmış bir şahsiyet olduğunu anlardınız! Ç.E., s. 54

2.2.4. "Sıfatfiiller" ile "Olmak" Yardımcı Eyleminin, Birlikte Kullanıldığı Dilek ve Şart bildiren Yancümlelerde Yüklem Olduğu Şartlı Bileşik Cümleler

Kumarbazlar, gözlerinden *uykular sızsa ve keselerinde bir para kalmamış olsa da* / oynamak isterler. Ç.E., s. 83

Eğer Türk sofrasının ananelerini ve milli aşçılık usullerimizi koruyan Türk yemekleri kitabını deli deli eniştemiz yazabilmiş olsaydı / tabiatı ve huyları ne olursa olsun sır bu iptilasının ve zevkinin kıymetli mahsulünü yetiştirip verebilmiş olmak sayesinde milli kültürümüze mühim bir hizmette bulunmuş...olacaktı. Ç.E., s. 146-147

2.2.5. Şartlı Yancümlelerde, "de" Bağlacıyla Pekiştirilmiş Aynı Eylemden Yüklemelerin Olumlu ve Olumsuz Biçimlerinin Birlikte Kullanıldığı ve Cümleye Kesinlik Anlamı Kattığı Şartlı Bileşik Cümleler

O ne kadar uzak olsa da / bu mesafeler aşkımızın şiddetiyle erir. Ç.E., s. 181

Çamlıca'nın günleri güneşle, gecelere ay ve yıldızla ne kadar nurlu ve parlak olsa da / İstanbul'un bütün daüsilalı semtlerinde oturanların hemen hepsinin adet edindikleri gibi biz de arada sırada, bu sevgili mahallemize ihanet etmeyi ve gidip Beyoğlu gecelerinin içkisini tatmayı severdik. Ç.E., s. 111

2.2.6. Şartlı Bileşik Cümlelerden Bazılarının Başında, "Eğer, Fakat, Nasıl ki" Gibi Cümle Başı Edatları Bulunmaktadır.

Eğer yemeğe ayırdığınız vakitte yemek yiyeмиyörsanız / iştahınızın gelmesini beklemek daha isabetli olur. Ç.E., s. 110

Eğer çalışamıyörsanız / doğrudan doğruya uyuyunuz, inşallah uyandığınız zaman çalışırsınız. Ç.E., s. 111

Eğer izan ve irfanı müsaade etseydi de / Brillat, Savarin'in meşhur "Physiologie du goût" unu tercüme etmiş ve daha iyisi, bize göre bir naziresini yazmış olsaydı elimize ne kıymetli bir kitap bırakmış olacaktır. Ç.E., s. 16

Fakat, garplı bir tarzda giyinmesini bilmeyen bu şarklının kullandığı eski ve şarklı şeylere bakarsanız hakkında fikriniz değişirdi. ...Ç.E., s. 21

Fakat eniştemize sorarsanız / köşkü sanki bunlardan mı ibaretti? Ç.E., s. 220

Nasıl ki baharat ağzımızı biraz yakar ve kanımıza biraz yakıcı bir tat katarsa / deli eniştemiz de huzuru ve sözleriyle içimize böylece biraz Arabistan biberi, lezzeti ve haletini salardı. Ç.E., s. 178

2.3. İç İç Bileşik Cümle (Kaynaşık Cümle-Aktarma Cümlesi)

İç iç bileşim cümle, bir temel cümleyle onun içinde yer alan bir "içcümle"den meydana gelir. Temel cümle yüklemi "de-; "san-" fiilleriyle kurulur, ancak gerek duyulduğunda aynı fiiller, içcümle yüklemine kuruluşunda da kullanılır. Bu nedenle kaynaklarda temel cümlesi "de-" fiiliyle kurulan cümle "dolaysız aktarma cümlesi", içcümlesi "de-" fiiline dayanan cümle de "dolaylı aktarma cümlesi" şeklinde adlandırılmaktadır (Coşar, 1997, 153; Coulmas, 1986, 2; Leech ve Shart, 1981, 318). Bu yapıdaki cümlelerde yan yargıyı taşıyan isim ya da fiil cümleleri (içcümle) isimleşerek tek bir sözcüğe dönüşür ve bağımsız bir yargı bildirmediği için de temel cümlelerin bir ögesi olur (Ergin, 1962, 382; Özkan ve Sevimli, 2013, 201; Atabay vd., 1981, 48). Temel cümle içine yerleşmiş olan ve genellikle temel cümleye nesne göreviyle bağlanan içcümle, yapısal olarak kendi içinde bazen basit, bazen de bileşik yapı bir cümle; anlam itibarıyla de çoğunlukla ünlem ya da soru cümlesi görünümündedir.

2.3.1. İçcümlesi İsim Cümlesine Dayalı İç İç Bileşik Cümleler

Temel cümle yüklemine "de-" fiiliyle kurulduğu bu cümlelerde içcümle, temel cümleyi hep nesne göreviyle tamamlamaktadır.

Zira, "Hımhım ile burunsuz birbirinden uğursuz!" derdi. Ç.E., s. 47

Hanımlar aralarında; "Onda hacı gözü yok!" derlerdi. Ç.E., s. 53

O, bu memuriyetlerin zahmetleri ve bu seyahatlerin sıkıntıları için: "Din ve devlet namına!" derdi.Ç.E., s. 154

Bana kısık bir sesle: "Araplar! Evladım, beni Araplar zehirlediler! Sana anlatacağım çok şeyler var" dedi. Ç.E., s. 201

2.3.2. İçcümlesi Fiil Cümlesine Dayalı İç İç Bileşik Cümleler

İçcümlesi "de-" fiiliyle kurulan bu cümlelerde "de-" fiilli ifade, temel cümleye, isimfiil ya da zarffiil işleyişinde özne, nesne veya zarf tümlecisi göreviyle katılır.

İçerdekilerin hayreti karşısında yine o, bu defa da "Çok yorulmuşum. Şöyle biraz dinlenip bir kahve içeyim!" diyerek içeri girmiş. Ç.E., s. 51

O zat da "Vakıa bizde adet değildir ama, zâhir gideceği yerin işleri hakkında benden memuriyetine yarayacak malumat almak istiyor, hakkı da var!" diye buna razı olmuş. Ç.E., s. 173

"Daha bir de Kad tetagayyerül ah kâm bitagayyerül ezman!" yani: "Zamanların değişmesiyle kanunlar değişebilir!" demek vardı. Ç.E., s. 186

2.3.3. Bazı cümlelerde içcümlelerin anlamca devamı sayılan bir ifadenin, temel cümle yükleminden sonra bir açıklama unsuru olarak kullanıldığı görülmektedir:

"Sen bir mavnacı çorbası ne demektir bilir misin?" derdi, "Hele ona bir bak, sana anlatsın!" Ç.E., s. 85

İnce ve asabi bir sesle: "Ne?..." diye haykırmaya başlamış. "Hurma pis? Demek ben pis? Demek Arap pis? Demek Mekkâ pis? Demek Peygamber ..."

2.3.4. Bazen fiil cümlesine dayalı içcümlelerin, karma sıralı cümle içinde de yine zarffiil işleyişinde yer aldığı görülmektedir.

O, çok kere, "Korkulu rüya görmektense uyanık yatmak evlâdır!" diye sabaha kadar uyumamaya çalışır, nihayet sabah olunca: "Oh! Hele şükür! Gördüğüm bir rüyadan ibaretmiş!" diyeceği yerde, bu defa da yine onun tabirleriyle, tefsirleriyle meşgul olur okuduğu tabirnamelere inanır, bazen, itimat ettiği kimselere sorar, korkusu çoğalır, bazen de: "Eyoah! İş bitti! Mahvolduk! Hapı yuttuk!" diyerek heyecanlar içinde kalırdı. Ç.E., s. 50

2.4. Ki'li Bileşik Cümle (İlgi Cümlesi)

Farsçadan dilimize giren ki ve Türkçe kökenli kim bağlama edatıyla yapılan cümledir. Ki'li bileşik cümle asıl yargıyı taşıyan bir temel cümle ile bir veya birden fazla yancümleden meydana gelir. Yardımcı

cümle, temel cümleye özne, nesne, dolaylı tümleş, zarf tümleci görev ilgisiyle bağlanır ya da temel cümledeki öğelerden birinin açıklayıcısı, niteleyicisi durumunda olur. Ki'li bileşik cümlede, ki edatı, çekimli bir fiilden sonra gelmişse ki edatına kadar olan kısım temel cümle, ki edatından sonraki unsur yancümlerdir. Bu durum Türkçenin söz dizimi kurallarına aykırıdır; zira Türkçe söz diziminde temel cümle sonda, yancümle başta bulunur. Bu kuruluştaki cümlelerde ki/kim bağlama edatı çıkarılıp yancümlenin, temel cümlelerin içine yerleştirilmesi ve yancümle yüklemine oluşturan çekimli fiilin fiilimsiye dönüşmesiyle cümle tekrar Türkçedeki sıralanışına döner: Düşündüm/ki/ bu iş, bu tempoyla sonuç vermeyecek" (Bu işin bu tempoyla sonuç vermeyeceğini /düşündüm.)

Temel cümle Yancümle Yancümle Temel cümle
Eğer, ki'den önceki unsur, bir isim ise "ki" yancümleyi temel cümleye bağlamaz, ama temel cümlelerin yüklemine onun isim unsuruna bağlar ve bu durumda isim unsuru, sonda bulunan temel cümlelerin öğelerinden birinin sıfatı olur.

"Bir adam / ki / mesleğinde yükselmek ister / çok çalışmalıdır" (= Mesleğinde yükselmek isteyen bir İsim unsuru Temel cümle Yancümle
adam / çok çalışmalıdır). Yancümle, temel cümlelerin öznesinin sıfatıdır

Temel cümle
"Bir tavuk / ki / horoz gibi ötüyor / hemen kesmeli" (=Horoz gibi öten bir tavuğu / hemen kesmeli).

Yan- İsim unsuru Temel cümle Yancümle Temel cümle
cümle, temel cümlelerin nesnesinin sıfatıdır.

"Bir kimse /ki/ tehlikeyi sezmiştir / oradan uzaklaşmalıdır" (= Tehlikeyi gören kimse / oradan uzaklaşmalıdır). Yancümle, temel cümlelerin dolaylı tümlecinin sıfatıdır.

2.4.1. Yüklemelerinin Türüne Göre Ki'li Bileşik Cümleler

2.4.2. Fiil Cümlelerinden Oluşanlar

Temel ve yancümle yüklemeleri fiil türünde bir kelimedir. Yüklem olan her iki fiil de hem basit hem de bileşik zamanda çekimlenebilir

Daha, lâkırdılarında çok kere çifter çifter kullanırdı/ki / bunlar bazen manayı değiştirir. Ç.E., s. 18

Çok kere ağzındaki bu tantanalı kelimelerle kendi öz hisleri ve hele hareketleri arasında öyle bir münasebetsizlik bulunurdu / ki / buna adeta münasebetsizlik diyebilirdik. Ç.E., s. 18

Demek, vicdanını bununla bile tatmin edemiyordu / ki hatta, arada sırada sabi bir dua buhranına tutulurdu. Ç.E., S. 53

Denilebilir /ki / çocuklara verilen bütün dersler de aşağı yukarı böyle olmalıdır. Ç.E., s. 73

2.4.3. İsim Cümlelerinden Oluşanlar

Kili bileşik cümle oluşturan temel ve yancümle yüklemeleri, isim ya da isim soylu bir kelimedir. Her iki cümlede de yüklem, bazen bağımsız bir kelime bazen de bir yüklem gurubudur.

Garıptır / ki / mutaassıp eski zaman adamı, bir bakımdan, kendinden sonraki nesillerin öncüsüydü. Ç.E., s. 70

Gözlerimiz bu hayat ile öyle yetişmiş ve öyle hisliydi / ki / o zamanlarda bizim yıldızımız yalnız gökyüzündekilerden ibaret değildi. Ç.E., s. 101

Zira daima böyle, en sathi sandığımız bir adamın pek çok sevdiği bir şey vardır / ki /o, bunun mütehassısıdır. Ç.E., s. 82

Fakat, yazık değil mi / ki / her şey gibi, yemekler de fanidir. Ç.E., s. 142

2.4.4. İsim ve Fiil Cümlelerinden Oluşanlar

Eserde geçen bu tür ki'li bileşik cümlelerde, temel ve yancümle yüklemelerinin kelime türü yönünden değişkenlik gösterdiği, kullanım durumuna göre hem isim hem de fiil oldukları görülmektedir

Zira biraz dikkat etsek, görürüz /ki / insanların çoğu yarı deli, yarı iradelidirler. Ç.E., s. 7

Ancak asıl dinlenilmediklerini göre göre artık dinlenilmeğe muhtaç olmadan kendi kendilerine söylemeğe çalışanlardır /ki / bazen en tarafsız ve en doğru sözleri söylerler. Ç.E., s. 17

Arapların bildikleri bazı işaretler taşıyan atlar vardır /ki / uğursuz oldukları için, bunlar Arabistan'da kimse tarafından satın alınmazdı. Ç.E., S. 47

Eniştemizin kendisine ait her şeyi yerinden kaldırmak için, ne vakti geldiğini kimsenin kestiremediği bir miat vardı / ki / onu mutlaka beklerdi. Ç.E., s. 121

2.4.5. Yancümlelerinin Temel Cümleye Katılma Şekillerine Göre Ki'li Bileşik Cümleler

2.4.5.1. Yancümle Temel cümlelerin Nesnesi Olur

Düşünmeyiz / ki / işte asıl hatamız buradadır. Ç.E., s. 9

Unuturuz / ki / tecrübe sahibi olmak için en acı dersler hiçbir zaman eksik olmaz. Ç.E., s. 61

2.4.5.2. Yancümle, Temel Cümlelerin Dolaylı Tümlenci Olur

Şüphe yok / ki / burada daha hızlı bir hayat neşesine kavuşuyorduk. Ç.E., s. 111

2.4.5.3. Yancümle Temel Cümlelerin Zarf Tümlenci Olur

O kadar delicesine tehlikeli, lüzumsuz fakat güzel görünürdü / ki / insana, belki sanatla deliliğin münasebetlerini düşündürürdü. Ç.E., S. 115

Başkaları da belki böyledir ama, deli eniştemiz bu hislerini meydana koymakta öyle bir acele ve heyecanla hareket ederdi / ki / bunlar insanda en küçük bir şüphe bırakmazdı. Ç.E., s. 127

2.4.6. Ki'li Bileşik Cümlelerde Yancümle, Temel Cümlelerin Bir Unsurunu Niteleme Görevinde Bulunur.

2.4.6.1. Temel Cümle Öznesinin Sıfatı Durumundaki Niteleme Yancümlesi

Büsbütün şarklı bir adam olan eniştemizin mesela rüya tabiri gibi, *bütün şarklı bir bilgi yükü vardı / ki / babam, annem ve biz çocuklar, bu ilimden tamamiyle habersiz kalıyorduk.* Ç.E., s. 70

Eniştemiz için asıl şair Ziya Paşaydı /ki / *dünya hikmetini ölmez mısralarıyla "Terkip" ve "Tercii Bend"ine hakketmişti.* Ç.E., s. 74

Bunun için *bütün saatlerin her dakikasında dünya yüzünde uyanıklar vardır / ki / bunlar o dakikaların bekçileri gibidirler.* Ç.E., s. 108

2.4.6.2. Temel Cümle nesnesinin Sıfatı Durumundaki Niteleme Yancümleleri

Eserde bu özellikte bir cümle bulunmamaktadır.

2.4.6.3. Temel Cümle Dolaylı Tümlencinin Sıfatı Durumundaki Niteleme Yancümlesi

Duası öyle süratli bir edaya tutulurdu / ki / sihirli, buhranlı bir feryada dönerdi. Ç.E., s. 53

2.5. Karmaşık Bileşik Cümle

Karmaşık bileşik cümleler, Çamlıcadaki Eniştemiz'de çok kullanılmıştır. Bu cümleler, yapı ve kuruluş itibarıyla kendine özgü özellikleri olan cümlelerdir. Bu cümleler, bazen başta bazen de sonda bulunan "cümlemsi, yancümle ve içcümle" ile bir bileşik cümleden ya da bir bileşik cümleyle sıralı veya bağlı cümlelerden meydana gelmektedir. Bir karmaşık bileşik cümlede en az bir cümlemsi ile bir iç içe bileşik cümle; bir şartlı yancümle ile bir girişik bileşik cümle; bir şartlı yancümle ile bir iç içe bileşik cümle bulunur.

2.5.1. Girişik Şart Cümlesi

Bir şartlı yancümleyle bir girişik bileşik cümleden oluşan cümlelerdir.

Hayatı ilmi denecek bir görüşle kavrarsanız / çok kere, insanların yaptıklarında böyle makul sebepler ve söylediklerinde mantıki manalar bulunmadığını / anlarsınız. Ç.E., s. 7

Böylece, bize kalsa / yanlış olarak kendimizin büsbütün makul bir alemde yaşadığımızı / sanırsınız. Ç.E., s. 8

Eniştemizin, bütün sözlerini o zaman yazılmış da şimdi okuyormuşum gibi hatırlasam bile / yine onları birer nakarat gibi çerçeveyen bu nefes alışları olmadan zikretmenin ne kadar eksik ve kifayetsiz kalacağını / anlıyorum. Ç.E., s. 17

Bir gün vapurda uzaktan görmüş olduğum gibi, / eniştemizin, arada bir, sözünü dinleyecek biri bulunmaz da yalnız kalırsa / kendi kendisiyle konuştuğu / olurdu. Ç.E., s. 19

Öteki tünelle gelseler de / vapura yetişeceklerini / bilirlerdi. Ç.E., s. 25

İşte birinin tantanalı ve Ermeni şivesiyle, ötekinin aceleci bir mahalle edasıyla söyledikleri bu ithamlı, öfkeli, cevaplı, parça parça sözleri birbirine eklense / aşağı yukarı şöyle söylenişler / teşkil ederdi. Ç.E., s. 56

Bizse, bu sözün doğru olma ihtimalini kabul etsek bile / Amerika'ya giden güneşe gülmekten / katılırdık. Ç.E., s. 72

Her kimin, hatta en zengin ve en yüksek bir mevkie bulunan bir adamla bile bir işi olsa / onunla velev muvakkat olsun, duyduğu açlığını gidermiş olduğuna emin olduktan sonra görüşmek / evlaydı. Ç.E., s. 83

Bazı girişik şart cümlelerinde, yüklemi şart kipiyle çekimlenen yancümle, birbiri ardınca sıralanmış fiilimsi gruplarıyla bütünleşmiş durumdadır.

İşte siz, eniştemizi asıl burada, bu teşbihçiler, ağızlıkçılar, tütüncüler, baharatçılar gibi yerli, Asyalı ve Afrikalı Müslüman tebaamızın kibar tevekküllerle serdikleri metaların önünde gezinen ve bir namaz cemaatine benzeyen bu kalabalık halkın Müslüman uhuvveti ve rahatı içinde; satılan şeylerin İslami kokuları hafifçe tüterek havada birleşirken; gözleri, yüzleri, edalarıyla birbirlerinin itikatlarından, abdestlerinden, oruçlarından hiç şüphe etmedikleri görülen bu müminler arasında; oruç tiryakiliği ve titizliği herkesi susturarak herkesin birbirinin sükutuna hürmet ettiği ve bir parça yüksek bir sesle konuşmanın nezaketsizlik sayılacağı bu sıralarda; /bu İslam dünyasının tatlı meyvalarını toplar ve güzel çiçeklerini koklar gibi dolasırken; / eski göreneklere uyarak / önu ilikli, ayakları galoşlu, belli ki oruçlu, bir elinde şemsiye, bir elinde teşbih, gözlerinde iman, dudaklarında dua, bütün vakarı, tutumu, gösterişi terbiyesi üstünde, bir görseydiniz / kendisini tanımasanız da sırf bu manzarasından dolayı hudutlarını pek ziyade geniş tutmuş her Müslüman medeniyetinin ileri gelenlerinden biri olarak meydana çıkmış bir şahsiyet olduğunu / anladınız. Ç.E., s. 54

2.5.2. İç İç Bileşik Cümleli Şart Cümlesi

Bir şartlı yancümleyle yan yargısı bir içcümle olan iç içe bileşik cümleden meydana gelen cümlelerdir.

Kendisi de biraz şarap içecek olsa / o, "İlacımı getirin" derdi. Ç.E., s. 139

Eniştemiz evvel zaman filozofunun tavsiyesini yerine getirerek, kendini iyi tanısa /: "Din ve devlet namına!" dedikten sonra, bir de yavaş perdeli bir sesle: "Ve Çamlıca'daki köşk namına!" cümlesini ilave etmeliydi. Ç.E., s. 154-155

2.5.3. Sıralı veya Bağlı Şart Cümlesi

Bağlı ya da bağımsız cümle dizilişinde olan temel cümlelerle onları görevce bağlayan ve şart kipiyle çekimlenen bir yancümleden oluşan cümlelerdir. Çamlıcadaki Eniştemiz'de geçen bu tür cümlelerde, temel cümleler genellikle ayrı yüklerle kurulmuştur, ancak ortak bir yükleme bağlı olanlar da vardır.

Mesela Tünel'e koşacak olsak / o her zamanki telaşına kapılarak, lüzumsuz yere; "Aman kaçıyor!" diye koşmaya başladığından biz de gülerек onunla birlikte koşar / kapılar kapanmadan içeri girerek. "Yetiştik!" diye sevinirdik. Ç.E., s. 25

Buraları belli olmamakla beraber, eğer hangi bir el bu öteye beriye serpilmiş eşyaya bir dokunsa / derhal asabi, ince, deli bir ses, çınlamaya başlar / etrafı kasıp kavurur / ve / kıyametleri koparırdı. Ç.E., s. 122

Eğer Türk sofrasının ananelerini ve milli açıcılık usullerimizi koruyan Türk yemekleri kitabını yazabilmiş olsaydı / tabiatı ve huyları ne olursa olsun, sırf bu iptilasının zevkinin kıymetli mahsulünü yetiştirip verebilmiş olmak sayesinde, milli kültürümüze mühim bir hizmette bulunmuş / ve / böylelikle belki bazı günahlarının bir nevi kefareti ödemiş / bazı kusurlarını telafi veya af ettirmiş olacaktı. Ç.E., s. 146-147

2.5.4. Girişik Ki'li Bileşik Cümle

Ki'den önceki temel cümleye bir unsur olarak katılan girişik yapı bir yancümleden oluşan cümledir.

Düşünmeyiz / ki / çektığımız / onlara itimat emiş saffetimizin cezası ve muhabbet göstermiş zaafımızın belasıdır. Ç.E., s. 10

Bazı İngiliz müstemlekelerini hatırlatan, aç beyaz ve siyah küçük kafesli, canfes gibi parlak ve harekeli kumaştan öyle esvaplar giyerdi / ki / sonraları benzerlerini ancak Kamaran dönüşünde / Cenap Şehabettin Beyin üzerinde görmüştüm. Ç.E. 20

Fakat o zamanlar ben pek tecrübesizdim ve daha bilmezdim / ki / yapılacak şey gördüğümüz vakalardan / ders almaya çalışmaktı. Ç.E., s. 61

Ancak, garip değil mi /ki / eniştemizin yemek pişirmek merakını senin üç yüz altmış gününde bu kadar acı acı çektiiren halam, beş altı gününde de bütün bu sözleriyle tezada düşerek, onu taklide, ona nazire yapmaya kalkışmışa /benzerdi. Ç.E., S. 143

Halam, hiçbir şeye elini sürmeden, bütün bunlara o kadar itina ile nezaret ve kumanda ederdi / ki / zihni karışmasın diye bu sıralarda bizim bile yanında bulunmamızı, dolaşmamızı ve bu işle meşgul ettiklerinden başka kimsenin kendisine bir söz bile söylemesini / istemezdi. Ç.E., s. 144

Bütün bunlar içindir/ki / hiçbir zaman hayalimin kanaatini gidip hakikatin insafsızlığıyla karşılaştırmaya / razı olmadı. Ç.E., s. 197

2.5.5. Şartlı Ki'li Bileşik Cümle

Bunlar, yancümlenin yüklemi şart kipiyle çekimlenmiş bir şartlı bileşik cümlenin ki'den önceki cümleye bir unsur olarak katıldığı cümlelerdir.

Bütün hayatlar o kadar delişmenliklerle doludur/ki/eğer hepsi anlatılsa/bir kısmına inanılmaz. Ç.E., s. 7

Fikirlerimizin çoğu o kadar saçmadır / ki / daima bunlarla harekete kalkışsak / bunun birçok mahsurlarını görürdük. Ç.E., s. 126

Deli eniştemiz, Avrupa'dan yana o kadar alim görünmek isterdi / ki / dilinin altında zikrederek hazır bir söz bulmasa bunu kendisi uydururdu. Ç.E., s. 184

2.5.6. Sıralı veya Bağlı Ki'li Bileşik Cümle

Çamlıcadaki Eniştemiz'de en çok kullanılan cümle türlerinden biridir. Yazarın bu tarz cümlelere ilgi duyma ve benimseme nedeni, kanımızca kendisinin çok önemseydiği gözlem ve ayrıntılara bir ifade kolaylığı sağlamasına bağlanabilir. Ki'den sonra gelen cümleler, ki'den önce gelen temel cümleye bir unsur olarak katılırlar. Temel cümlenin bir unsuru durumundaki cümleler basit, iç içe bileşik ya da girişik bileşik yapıdadır.

Bu gözler o kadar canlıydı / ki / sesleniyor / ve / arada sırada, haykırıyor sanırdınız. Ç.E., s. 16

Yine bunun içindir / ki/ geceleri evlerden çıkarken insan: "destur" demeden bir yere basmamalı / ve / karanlıkta bir şey dökeceği zaman da yine "destur" demeden bir şey dökmemeliydi. Ç.E., s. 47

Bu imkansızlıktan dolayıdır / ki / bütün zamanlarda tekerrür eden bunca tecrübeler hep nafile geçer, / hep ziyan olur / ve / fertler, nesiller ve milletler, uslanmadan hep aynı hatalarını tekrar ederler. Ç.E., s. 61

Deli eniştemiz, gözlüklerini takıp bu kitaplar üstüne öyle bir atılırdı / ki / bunları okumak heyecanından, bazen yemek zamanlarını bile unuttur, / kaçırdır, / hatta bazen uykusuz kalır, / esner/ fakat gözlerinden yaşlar aksa bile kitabı elinden bırakmaz, / uyuklar/ fakat yine de okur/ ve / uyumazdı. Ç.E., s. 76

2.5.7. Karmaşık Sıra Cümlesi veya Bağlı Cümle

Sıra cümlesi veya bağlı cümleyi oluşturan cümlelerden biri, girişik bileşik cümle olmanın yanında, aynı zamanda, kendi içinde karmaşık yapı özelliği gösterir. Bu tür cümleler, her zaman (*basit+girişik bileşik*)ya da iki *bileşik* cümlelerden oluşmaz, bu dizilişte başka cümle yapıları da bulunur.

Fakat bu bolluk intizam karşısında bile eniştemiz yine için için şikâyet edecek kusurlar noksanlar bulur, / derhal mesela ekmeklerin fazla kalın kesildiğini görür, / "Kaç defa söyledim ki kızaracak ekmekleri böyle kalın kesmeyin, kıtır olsun diye... Kellim, kellim lâ yenfâ!.." derdi. Ç.E., s. 80

O zaman oyunun en tehlikeli anı gelmiş olur / ki / bir "hayt" gibi işittiğimiz bir sesle, ayakları havada, başı aşağı sallanan bir salıncaktan bir ötekine atılır, / tutunur, / başını gururla doğrultarak altındaki halka bakar / ve / yerden bir alkış tufanı kopar, / tehlike işareti geçmiş gibi, çalgı tekrar taşkın şetaretini dökmeğe başlar,/ yanımızdaki deli eniştemiz de güya hayli zahmet çekmişiz ama, nihayet parlak bir muzafferiyete konmuşuz gibi bize sevinç ve iftiharla dolu gözlerle bakar, / çocuk neşemizi ve zevkimizi adeta yaşaran gözlerle/ paylaşırdı

Fakat kendi kızına, Frenk dilleri bahis mevzuu olmazdı, / Farisiyi de "Hem kim okur Farisi gitti dinin yarısı!" beytini zikrederek bertaraf ederdi, / ama / Türkçeden başka Kuran okutmakla iktifa etmeyerek, bir de Arapçayı okutmaya / kalkıştırdı. Ç.E., s. 127

SONUÇ

Bu makalede iki önemli nokta üzerinde durulmuştur. Giriş bölümünde, cümlenin yapısal yönden sınıflandırılması konusunda ortaya çıkan görüş ayrılıkları ve bunların nedenleri üzerinde gramatikal bir değerlendirme yapılmıştır. İkinci olarak çalışmamızın asıl konusunu oluşturan, Abdülhak Hak Şinasi Hisar'ın Çamlıcadaki Eniştemiz" adlı romanında geçen bileşik cümleler ele alınmıştır.

Türkiye Türkçesinde, "cümle" konusu üzerine yapılan akademik çalışma ve değerlendirmelerde birçok önemli noktada ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Tartışmalar, daha çok "yapı, cümle ve yargı" kavramlarına farklı yaklaşımları, özellikle içinde fiilimsi bulunan cümlelerle -sA morfemli cümlelerin kişisel tercihlere göre sınıflandırılması, bir kavram için birden çok terim kullanılarak kavram kargaşasına yol açılması ya da aynı terime anlama ve anlaşılma zorlaştırıcı birden çok anlam yüklenmesi gibi ayrıntılar üzerinde yoğunlaşmıştır. Ancak aralarında derin fikir ayrılığı bulunan akademisyenlerin cümle yapısı üzerine sürdürdükleri çözümden çok çözümsüzlük üreten bu tartışmalar, ne yazık ki yarar sağlamaktan çok

bir zaman kaybına neden olmuştur. Türk dilbilgisinin temel konularına ilişkin sorunların böylesi sürüncemede bırakılması, milli kültürümüz ve bütünlüğümüz açısından hayati önem taşıyan dile zarar verdiği gibi dolayısıyla ilköğretim, ortaöğretim ve üniversitelerimizde verilmekte olan Türk dili öğretimi ve öğrenimini de olumsuz yönde etkilemiş ve etkilemeye de devam etmektedir. Kendi içinde birtakım çelişkileri olan bir dille sağlıklı bir eğitimin yapılması düşünülemez. Dil, asla ihmale gelmeyen önemi bir kavramdır. Her şeye rağmen dileğimiz, sosyal bilimlerde aynı konu üzerinde farklı görüşlerin bulunabileceği gerçeğinden yola çıkarak öteden beri devam edegelmekte olan ve görünüşte telafisi mümkün değilmiş gibi görünen problemlerin tamamı değilse bile, birçoğunun, asgari müştereklerde sağlanacak uzlaşıyla bir çözüme kavuşturulmasıdır. Bu da ancak alan uzmanlarının, Türkiye Türkçesi sözdizimi sorunlarına keyfilikten ve kararsızlıktan uzak bir şekilde, objektif bir yaklaşım ve büyük bir sorumluluk duygusu içinde eğilmeleriyle mümkün olacaktır. Bir iletişim aracı olmanın yanında tarihsel süreçte meydana getirilen ortak değerlerimizin bugünlere ve gelecek kuşaklara ulaşmasında bir vasıta olan dili korumak, ona işlerlik kazandırmak diğer bir ifadeyle “dil köprüsünü sağlam tutmak”, herkes için milli bir görev olmalıdır.

Abdülhak Şinasi Hisar, batıda 20. yüzyılın başlarında gelişmeye başlayan modernist roman anlayışından etkilenerek Türk edebiyatında modern romandan modernist romana geçiş sürecinde öncü yazarlardan biri olmuş ve “Fahim Bey ve Biz”, “Ali Nizami Bey’in Alafrangalığı ve Şeyhliği” romanlarında olduğu gibi “Çamlıcadaki Eriştemiz” romanında da modernist romanda görülen birtakım yeni anlatım tekniklerini uygulamıştır. Eserde, kişilerin ve olayların bir bütün halinde değil de yirmi yedi bölümlük parçalar halinde ele alınması, eserin daha başında, roman kahramanının betimlenmesi ve kimliği hakkında biyografik bir açıklamaya yer verilmesi, zamanın bir bütün olarak ele alınması ve insanın kendisini daha iyi tanmasına yönelik Bergsoncu bir yaklaşımla geçmiş, bugünün ışığında görme anlayışı, nesnel gerçekçiliğe göre daha çok iç gerçekçiliğe yönelişle düş, anı ve hayallerin öne çıktığı bir anlatım yolunun benimsenmesi; daha önemlisi değişen çevre koşullarıyla yeni hayat düzenine ayak uyduramayan ve bu yüzden de büyük bir hayal kırıklığına uğrayan insanın içine düştüğü yalnızlık ve bunalımın, sorgulayıcı bir yöntemle ele alınışı, ayrıca yaşanmakta olan toplumsal, sosyal ve psikolojik değişim ve dönüşümlerin, tek bir insan ele alınarak değil de yazarın birden çok insanın karakter özelliklerini üstünde toplayarak yarattığı bir tip olan roman kahramanı Hacı Vamık Bey’in şahsında, çoklu bakış ve çoklu anlatım açısıyla dile getirilmesi, bu yeni üslup anlayışının eserdeki yansımalarını oluşturmaktadır. Ayrıca cümlelerde her türden kelime gurubu ve yinelemelere yer verilmesi, tip ve karakter betimlemelerinde sıfatların sıklıkla kullanılması, duygu ve düşüncelerin kesintisiz ve bütünlük içinde aktarılmasına uygun düşen ve içinde isimfiil, sıfatfiil ve bağfiil gibi anlatıma ifade kolaylığı ve zenginliği katan birden çok fiilimsinin yer aldığı girişik bileşik cümlelerle iki ya da daha fazla bileşik cümleden oluşan karmaşık bileşik yapıları cümlelerin çok kullanılması yazarın üslubunu tamamlayan özellikler arasında sayılabilir. Hisar’ın, bileşik ve karmaşık yapıları cümleleri, konu ve duygu akışını bozmadan bir zincirin halkaları gibi ard arda sıralayarak kullanışı, onun dile olan hakimiyetini ve yeteneğini gösterir.

KAYNAKÇA

- Aktan, Bilal (2009). *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*. Ankara: Gazi Yayınları.
- Akçataş, Ahmet (2007). Türkiye Türkçesinde Yapı, İşlev ve Anlam İlişkileri Açısından Cümle Grupları ve Cümle Türleri Üzerine Bir Deneme II. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*. S. 2007/2, ss. 7-14.
- Atabay, Neşe; Özel, Sevgi; Çam, Ayfer (1981). *Türkiye Türkçesinin Sözdizimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Banguoğlu, Tahsin (1986). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Baskakov, A.N. (2017). *Çağdaş Türkçede Cümle*. Çev. Oktay Selim Karaca. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bilgegil, Kaya (1964). *Türkçe Dilbilgisi*. Ankara: Güzel İstanbul Matbaası.
- Birtek, Ferit (1944). *En Eski Türk Sözlüğü*. Ankara: Alâeddin Kırıl Basımevi.
- Bozkurt, Fuat (1995). *Türkiye Türkçesi*. İstanbul: Cem Yayınları.
- Coşar, A. Mevhibe (1997). Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Beş Şehir Adlı Eserlerindeki Cümlelerde Unsur Dizilişi ve Kuruluş İlişkisi. Yayımlanmamış Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Coşar, A. Mevhibe (2006). *Üç Çay Risalesi* İnceleme-Metin-Tıpkıbasım. Trabzon: Serander Yayınevi.
- Coulmas, F. (1986). Reported speech: Some general issues. Florian Coulmas (Eds.), *Direct and Indirect Speech* (ss. 1-28). Berlin, Germany: Mouton de Gruyter.
- Delice, Halil İbrahim (2003). *Türkçe Sözdizimi*. İstanbul: Kitabevi.
- Deny, Jean (1941). *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)*. Çev. Ali Ulvi Elöve. İstanbul: Marifet Matbaası.
- Dizdaroğlu, Hikmet (1976). *Tümcebilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ediskun, Haydar (1992). *Türk Dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Elövset, Z. Abdullaev (1972). Türk Dillerinde Bağlı Bileşik Cümlelerin Evrimi Üzerine. I. *Türk Dili Bilimsel Kurultayına Sunulan Bildiriler*. Ankara, s. 519-523.
- Erdem, Melek (2007). Türkmen Türkçesinde İç Cümleciklerin Morfosentaktik Açısından İncelenmesi. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*. S. 3, ss. 26-51.
- Ergin, Muharrem (1962). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

- Erkul, Rasih (2007). *Cümle Metin Bilgisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Esin, Osman (2020). Fuzulî'nin Kaside Der-Na't-ı Hazreti Nebevi'sinin Üslup Özellikleri ve Şairin Su Redifini Kullanma Nedenleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. S. 72, ss. 85-100.
- Gülsevin, Gürer (1990). Türkçede -sA Şart Gerundiumu Üzerine. *Türk Dili*. S. 467, ss. 277-278.
- Güneş, Sezai (1999). *Türk Dili Bilgisi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Karahan, Leyla (1999). *Türkçede Söz Dizimi*, Ankar: Akçağ.
- _____ (2006). *Türkçede Söz Dizimi*, Ankara: Akçağ.
- _____ (2000).Yapı Bakımından Cümle Sınıflandırmaları Üzerine. *Türk Dili*, S. 583, ss. 16-23.
- Koç, Nurettin (1990). *Yeni Dilbilgisi*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (1984). Türkçede - n Zarf-Fiil Eki İle -pan/-pen Eki ve Türemeleri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 155-165.
- _____ (1996). Gramer Konularımızla İlgili Bazı Sorunlar. *Türk Dili*. S. 535, ss. 3-15.
- _____ (1994). *Gramer terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Nalbant, Mehmet Vefa (2015). Karahanlı Türkçesinde farklı bir cümle türü: Kim(se)siz Ol'lu cümleler, *Türk Bilig*, S.29, ss. 45-57.
- Özezen, Muna Yüceol (2000). Namık Kemal'in Romanlarında Cümle. Yayımlanmamış doktora tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Özkan, Mustafa; Sevinçli Seyfi (2008). *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*. İstanbul: 3F Yayınları.
- Özkan, Mustafa (2004). Eski Türkiye Türkçesinde ki/kim Bağlaçlarının Kullanılışı Üzerine. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, S. 0, ss. 243-255.
- Özmen, M. (2016). *Türkçenin Sözdizimi*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Savran, Hülya (1999). Birleşik Cümle Üzerine. *Türk Dili*, S. 568, ss. 325-330.
- Sebzecioğlu, Turgay (2004). Türkiye Türkçesinde Eylemsilerle Kurulan Tümcelerin Yapısı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Şimşek, Rasim (1987). *Örneklerle Türkçe Sözdizimi*. Trabzon: Kuzey Yayınları.
- Tekin, Talat (1959). A. N. Kononov, Grammatika sovremenogo turetskogo literaturnogo yazıka. Moskva-Leningrad, 1956. 569 s. (Akademiya Nauk SSSR. İnstitut vostokovedeniya). *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, S.7, ss. 331-378.
- _____ (1992). *Eski Türkçe. Türk dünyası el kitabı*, C 2 (A-23), Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü.
- Tulum, Mertol (1990). Orhon Yazıtlarında Bileşik Cümleler ve Baş Cümle ile Yardımcı Cümle İlişkileri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*. S. 1990, ss. 193-205.
- _____ (1978). *Sinanpaşa - Ma'arifetnâme, metin ve kim/ki'li birleşik cümleler üzerine bir inceleme*. Yayımlanmamış Doçentlik Tezi, İstanbul üniversitesi, İstanbul.
- Türkmen, Emre (2017). Türkçede Aktarma Cümleleri Üzerine Bir Değerlendirme. IX. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu. İnönü Üniversitesi., s. 275-285.
- Vardar, Berke (1988): *Ferdinand de Saussure, Genel Dilbilim Dersleri*. İstanbul: Multilingual.
- Yelten, Muhammet (2005). Parsnâme'deki Ki'li Cümleler Üzerine. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, S. 4, ss. 46-56.